

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

ΤΙΤΛΟΣ:

ΤΟ ΑΦΗΓΗΜΑ ΓΙΑ ΤΟ ΙΣΛΑΜ ΤΩΝ ΠΡΟΕΔΡΩΝ
GEORGE W. BUSH ΚΑΙ BARACK OBAMA

ΜΑΡΙΑ ΝΕΟΦΩΤΙΣΤΟΥ

Α.Μ.: 201314

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ:

Δρ. ΕΚΑΒΗ ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ, 2023

Περίληψη:

Στην παρούσα εργασία εκτίθεται το αφήγημα των τ. προέδρων των ΗΠΑ, George W. Bush και Barack Obama, για το Ισλάμ, κατά τη διάρκεια των θητειών τους, 2001-2009 και 2009-2016, αντίστοιχα. Σκοπός της εργασίας είναι η διερεύνηση και ανάδειξη στοιχείων οριενταλισμού αναφορικά με το Ισλάμ, εντοπίζοντας, παράλληλα ομοιότητες και διαφορές σε σχέση με τον τρόπο που αυτά παρατηρούνται σε ομιλίες καθενός εκ των δύο τέως προέδρων.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία έχει συγγραφεί από εμένα προσωπικά και δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό.

Οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνησή της αναφέρονται στο σύνολό τους, δίνοντας πλήρεις αναφορές στους συγγραφείς, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που χρησιμοποιήθηκαν από το Διαδίκτυο.

Σε κάθε περίπτωση, αναληθούς ή ανακριβούς δήλωσης, υπόκειμαι στις συνέπειες που προβλέπονται στον Κανονισμό Σπουδών του Μεταπτυχιακού Προγράμματος καθώς και στις διατάξεις που προβλέπει η Ελληνική και Κοινοτική Νομοθεσία περί πνευματικής ιδιοκτησίας.

Ο/Η ΔΗΛΩΝ/ΟΥΣΑ

Μαρία Νεοφωτίστου

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	5
Μέρος I: Η οριενταλιστική προσέγγιση του Ισλάμ	6
Μέρος II: Παρουσίαση ρητορικής σε σχέση με το Ισλάμ από τον Πρόεδρο George W. Bush (2001-2009)	14
Μέρος III: Παρουσίαση ρητορικής σε σχέση με το Ισλάμ από τον Πρόεδρο Barack Obama (2009-2016)	28
Μέρος IV: Σύγκριση ρητορικής George W. Bush και Barack Obama	41
Μέρος V: Συμπέρασμα.....	43
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ.....	46

Εισαγωγή

Με το έργο του «Οριενταλισμός» που δημοσιεύτηκε το 1979 ο Edward Said έφερε στην επιφάνεια τον τρόπο με τον οποίο η Δύση προσέγγιζε την Ανατολή ανά τους αιώνες, τόσο σε επίπεδο πολιτιστικό, αλλά και σε επίπεδο πολιτικό, στρατηγικό. Όταν μιλά κανείς για οριενταλισμό, επομένως, δεν κάνει λόγο για αντικειμενικές αλήθειες με τεκμήρια και επιστημονικές αναφορές, αλλά για έναν τρόπο αντίληψης των πραγμάτων, από έναν φορέα, όχι ιδεολογικά ουδέτερο (Δύση), για κάποιον ή κάποιους άλλους φορείς οι οποίοι προσδιορίζονται βάσει και σε αντιδιαστολή με τον πρώτο (Μουσουλμανικές Χώρες, Ισλάμ, Μουσουλμάνοι). Όταν, παραδείγματος χάριν ο Ναπολέων αποβιβάστηκε στην Αίγυπτο, το 1798, συνοδευόταν από επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων, καθήκον των οποίων ήταν η διεξαγωγή έρευνας σε σχέση με τον ξένο για εκείνους τόπο. Η έρευνα αυτή, ωστόσο, θα απευθυνόταν στο γαλλικό κοινό. Θα του μετέφερε τη γνώση και την οπτική μέσα από την οποία θα είχαν οι ίδιοι αντιληφθεί το αλλότριο (Kumar, 2010, σ. 4). Η παραγωγή «γνώσης» από τη Δύση για τη Δύση, σε σχέση πάντα με την Ανατολή, δεν αποτελεί ένα φαινόμενο που παρατηρείται συγκυριακά. Και αυτήν ακριβώς τη συστηματικότητα ανέδειξε ο Σαϊντ μέσα από το έργο του, η οποία ανάλογα με τους καιρούς λαμβάνει και άλλη μορφή. Στην παρούσα εργασία, αρχικά θα προσεγγίσουμε θεωρητικά την έννοια του οριενταλισμού, όπως την ανέδειξε ο Σαϊντ, και θα χρησιμοποιήσουμε τα δόγματά του ως εργαλεία πάνω στα οποία θα υποστηρίξουμε τα οριενταλιστικά στοιχεία του πολιτικού λόγου των George W. Bush και Barack Obama. Ακόμη, θα αναφερθούμε στη νέα μορφή που έλαβε ο οριενταλισμός μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου. Έπειτα, θα αναλύσουμε τον πολιτικό λόγο των δύο πρώτων προέδρων των ΗΠΑ του 21^{ου} αιώνα, εντοπίζοντας τα στοιχεία που μαρτυρούν την οριενταλιστική τους διάθεση απέναντι στη θρησκεία του Ισλάμ. Στη συνέχεια, θα προβούμε σε μια καταγραφή ομοιοτήτων και διαφορών ανάμεσα στις στάσεις που υιοθέτησαν οι τ. πρόεδροι George W. Bush και Barack Obama, αναφορικά με το αφήγημά τους για το Ισλάμ. Σκοπός της ανά χείρας μελέτης είναι η κατανόηση των τρόπων με τους οποίους ο νέο-οριενταλισμός, στον οποίο θα αναφερθούμε στο θεωρητικό κομμάτι της εργασίας, καθίσταται εμφανής, άλλοτε πιο διακριτά και άλλοτε δυσδιάκριτα, μεταδίδοντας στην κοινή γνώμη μια παραποιημένη, γενικευμένη, αμερικανικής κατασκευής, εικόνα μιας θρησκείας 1,5 δισεκατομμυρίου πιστών, συμβάλλοντας στη στοχοποίησή της από την

κοινή γνώμη, στην ευθεία σύνδεσή της με την τρομοκρατία, και ως εκ τούτου στην άνοδο της ισλαμοφοβίας.

Μέρος I: Η οριενταλιστική προσέγγιση του Ισλάμ

Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο υπήρξε μια μεταστροφή του Οριενταλισμού των προηγούμενων αιώνων. Αυτό δεν σημαίνει ότι η οριενταλιστική σκέψη τους προηγούμενους αιώνες αποτελούσε ρεύμα ενιαίο και αδιάσπαστο, αλλά ότι από εκείνη τη συγκυρία και έπειτα, η σκυτάλη παραδίδεται από την Ευρώπη στις ΗΠΑ (Σαϊντ, 1996, σ. 342).

Όπως είναι αναμενόμενο, όταν ο ιθύνων είναι διαφορετικός, υπάρχει και μια διαφορετική προσέγγιση. Στο δεύτερο μισό του 20^{ού} αιώνα επομένως, δεν έχουμε πια τη γαλλοβρετανικής ύφανσης οριενταλιστική σκέψη, αλλά την αμερικανική ευθύτητα στον τρόπο αντιμετώπισης των πραγμάτων. Των πραγμάτων στα οποία εντοπιζόταν μια χρησιμότητα, ένας σκοπός. Έτσι, πλέον, έχουμε γεγονότα αντί λογοτεχνικά κείμενα, γεωπολιτική αντί λογοισύνη (Σαϊντ, 1996, σ. 350). Οι ΗΠΑ, λαμβάνοντας τα ηνία από τους Γάλλους και τους Βρετανούς, άντλησαν την όποια γνώση τους μέσα από ερμηνείες των τελευταίων για το ποιόν και τη θέση του αραβικού μουσουλμανικού κόσμου. Αυτό καθώς «η αμερικανική εμπειρία της Ανατολής πριν από αυτήν την εξαιρετική στιγμή ήταν περιορισμένη» (Σαϊντ, 1996, σ. 349). Αυτό δεν σημαίνει ότι οι ΗΠΑ αδιαφορούσαν πλήρως για την περιοχή τα προηγούμενα χρόνια. Απόδειξη σχετικά με αυτό, άλλωστε, αποτελεί και η ίδρυση της American Oil Society, το 1842, σε μια απόπειρα των Ηνωμένων Πολιτειών να μιμηθούν τον γαλλοβρετανικό ιμπεριαλισμό (Σαϊντ, 1996, σ. 354). Όμως μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο όπως εξηγεί και ο Σαϊντ: «Ο νέος Οριενταλιστής κληρονόμησε τις διαθέσεις πολιτισμικής εχθρότητας και τις διατήρησε» (Σαϊντ, 1996, σ. 350).

Θεμελιώδης διαφορά μεταξύ του γαλλοβρετανικού και του αμερικανικού οριενταλισμού, κατά τον Σαϊντ, είναι η τάση αφαίρεσης της ανθρώπινης ιδιότητας από τους ανθρώπους που βρίσκονται υπό το μικροσκόπιο της νέας οριενταλιστικής προσέγγισης. Αυτό καθώς για τον Σαϊντ, η μέσω της αμερικανικής προσέγγισης της αραβοϊσλαμικής ανατολής αποκλείει από το πεδίο της μελέτης το φιλολογικό στοιχείο το οποίο συνιστά για τον κάθε τόπο με έμμεσο ή άμεση τρόπο «ζωντανή

πραγματικότητα». Όμως, πλέον, η αραβοϊσλαμική ανατολή δεν καθίσταται αντικείμενο μελέτης και ερμηνείας, αλλά αντικείμενο γεωπολιτικής διαχείρισης με βάση την «εμπειρογνωμοσύνη» (Σαϊντ, 1996, σ. 350-351).

Στη συνέχεια, λοιπόν, θα καταλήξουμε σε μια αποκρυσταλλωμένη μορφή του αμερικανικού οριενταλισμού σε σχέση με το Ισλάμ, την οποία θα χρησιμοποιήσουμε και ως εργαλείο για να διαπιστώσουμε αν αυτός είχε εφαρμογή κατά την αυγή του 21^{ου} αιώνα, σε ό,τι αφορά, φυσικά, τη στάση των ΗΠΑ έναντι της αραβοϊσλαμικής ανατολής.

Στο έργο του *Οριενταλισμός*, το οποίο μεταφράστηκε και εκδόθηκε στην ελληνική γλώσσα το 1996, ο Σαϊντ αναφέρεται συμπτυκνωμένα σε μορφές που λαμβάνει αυτός ο αμερικανικού τύπου οριενταλισμός, καθώς και σε δόγματα, τα οποία θα παρατεθούν συντόμως λόγω περιορισμένου χώρου και στην παρούσα εργασία.

Η πρώτη μορφή έχει να κάνει με την παρουσίαση αναπαραστάσεων και λαϊκών εικόνων του αραβικού κόσμου, μέσα από τη δυτική οπτική, ως μίας και μοναδικής αλήθειας. Σημείο αναφοράς για την αναπαράσταση των Αράβων Μουσουλμάνων μέσα από την αμερικανική οριενταλιστική οπτική είναι φυσικά η ίδρυση του κράτους του Ισραήλ, το 1948, οπότε και ξεκινούν οι Αραβοϊσραηλινοί Πόλεμοι (Σαϊντ, 1996, σ. 343-344). Παραδοσιακές φορεσιές χρησιμοποιούνται ως ένδυμα σε συναντήσεις αποφοίτων κορυφαίων αμερικανικών πανεπιστημίων, ενώ ανάλογα με το πώς επηρεάζεται το κοινό αίσθημα από τους ανακύπτοντες αραβοϊσραηλινούς πολέμους, οι αναπαραστάσεις αυτές αποκτούν και θεατρικά χαρακτηριστικά (π.χ. τοποθέτηση χεριών πάνω στο κεφάλι σε ένδειξη παταγώδους ήττας) (Σαϊντ, 1996, σ. 343). Από το 1973 και έπειτα, οι Άραβες παρουσιάζονται ως κάπηλοι πετρελαίου, κακοπροαίρετοι και πονηροί, ακόμη και μέσα από κινούμενα σχέδια, υπαίτιοι για όλα τα προβλήματα της τότε πραγματικότητας τα οποία κατά κύριο λόγο απέρρεαν από την ανεπάρκεια καυσίμων (Σαϊντ, 1996, σ. 344). Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι Άραβες Μουσουλμάνοι συνυφαίνονται αποκλειστικά με δυσάρεστες καταστάσεις και προβλήματα, ενώ πέραν της σύνδεσής τους με αυτά, φαίνονται να συνιστούν οι ίδιοι «διασπαστικό στοιχείο» μεταξύ Δύσης και Ισραήλ. Το ιστορικό βάθος που αποδίδεται στην ύπαρξη των Αράβων, παραδείγματος χάριν, περιορίζεται στην παρουσίασή τους ως «σκιάς που τρομάζει τους Εβραίους», δεδομένου και του παλαιστινιακού ζητήματος (Σαϊντ, 1996, σ. 344).

Πέραν της φαυλότητάς τους, αντικείμενο σχολίων, υπαινιγμών και έμμεσης αμφισβήτησης κατά την περίοδο της πετρελαϊκής κρίσης (1973-1974) γίνεται και το δικαίωμά τους να έχουν στη διάθεσή τους όλους αυτούς τους φυσικούς πόρους και να είναι σε θέση να «εκβιάζουν» μια «ανεπτυγμένη, ελεύθερη, δημοκρατική και ηθική» Δύση. Από το κλίμα που επικρατούσε, λοιπόν, εκείνη την εποχή, δεν δυσκολεύεται κανείς να συμπεράνει ότι με αυτόν τον τρόπο προετοιμάζεται το έδαφος για ενδεχόμενες παρεμβάσεις σε περιοχές αντίστοιχου ενδιαφέροντος (Σαϊντ, 1996, σ. 345). Αμελητέα δεν ήταν και η συμβολή μέσω οπών ο κινηματογράφος για τη διαμόρφωση μιας συγκεκριμένης εικόνας για την αραβοϊσλαμική ανατολή, καθότι στην παρουσίαση των Αράβων Μουσουλμάνων σε αυτό το πλαίσιο πρωτοστατούσε το στοιχείο της βαρβαρότητας και της χαιρεκακίας, μέσα από εικόνες πίσω από τις οποίες εγκυμονούσε πάντα ο κίνδυνος της τζιχάντ (Σαϊντ, 1996, σ. 345).

Σε μια πρώτη απόπειρα επομένως να συγκεντρώσουμε στοιχεία που συγκροτούν μια από τις μορφές που έλαβε η οριενταλιστική στάση της Δύσης έναντι της Ανατολής, αντιλαμβανόμαστε ότι αυτή η μορφή στηρίζεται στην αποκρυστάλλωση του ηθικού και κοινωνικού χαρακτήρα των Αράβων Μουσουλμάνων, με έναν τρόπο που τους καθιστά αχρείους, αδίστακτους και πολεμοχαρείς.

Μια άλλη μορφή μέσω από την οποία προωθήθηκε ο νέος οριενταλισμός σε σχέση με τους Άραβες και το Ισλάμ έχει να κάνει με την απόκτηση «γνώσης» αναφορικά με την Ανατολή και με την εξάπλωση αυτής μέσω ενός δικτύου προσώπων και οργανισμών, μέχρις ότου η «γνώση» αυτή να παγιωθεί. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, οι ΗΠΑ, από τον 19^ο κιόλας αιώνα, είχαν ξεκινήσει να εκφράζουν το ενδιαφέρον τους για περιοχές πετρελαϊκού ενδιαφέροντος, όμως μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, το ενδιαφέρον αυτό επισφραγίστηκε με την ίδρυση οργανισμών όπως το Ινστιτούτο Μέσης Ανατολής (1946), με στόχο την απρόσκοπτη παραγωγή «γνώσης» για τις περιοχές ενδιαφέροντος, η οποία θα οδηγούσε στην επίτευξη στρατηγικών στόχων με άξονα το πετρέλαιο (Σαϊντ, 1996, σ. 355-356).

Η «γνώση» αυτή, ωστόσο, δεν έμελλε να παραχθεί και να αναπαραχθεί μόνο μέσω από οργανισμούς, αλλά και από πρόσωπα στον ακαδημαϊκό στίβο. Ένα παράδειγμα που αναφέρει ο Σαϊντ είναι η ρητορική του Gustave von Grunebaum, καθηγητή του UCLA γεννημένου στην Αυστρία ο οποίος μετέβη στις ΗΠΑ μετά την άνοδο του φασισμού (Σαϊντ, 1996, σ. 357). Στο έργο του *Modern Islam: The Search for Cultural Identity*, ο

Grunebaum αναφέρει: «[...] ο μουσουλμανικός πολιτισμός δεν συμμερίζεται τις βασικές μας επιδιώξεις. [...] θα πρέπει ίσως να το συνδέσει κανείς με τον θεμελιώδη αντιανθρωπισμό αυτού του πολιτισμού. [...] στερείται, παρόλο που συχνά τη χρησιμοποιεί συνθηματολογικά, κάθε έννοια του θείου δικαίου ενός έθνους, στερείται μια κανονιστική ηθική [...] Τόσο η ισχύς όσο και η βούληση της ισχύος αποτελούν αυτοσκοπούς» (Grunebaum, 1964, σ. 55, 261).¹

Έτσι λοιπόν, σχολιάζει ο Σαΐντ, κάτι που για κάποια άλλη θρησκεία θα συνιστούσε πολεμική, έχει κανονικοποιηθεί για τον αραβοϊσλαμικό κόσμο, εξαιτίας του ρόλου της αυθεντίας που είχαν υιοθετήσει και είχε αποδοθεί στους Ευρωπαίους της διανόησης, παρότι μία τέτοια τοποθέτηση κάθε άλλο παρά ακαδημαϊκή θα μπορούσε να χαρακτηριστεί (Σαΐντ, 1996, σ. 358, 360). Χρησίμευε, εντούτοις, ως μέσο ερμηνείας μια αχανούς περιοχής και ενός πολιτισμού που η Δύση δεν είχε καταφέρει ποτέ να περικυκλώσει και να συνοψίσει σε μια θεωρία. Με αυτή την καταχρηστικότητα γενίκευση και συμπύκνωση μιας θρησκείας και ενός πολιτισμού δεκατριών αιώνων σε μερικές γραμμές, θεωρείτο ότι καθίστατο δυνατή και η κατανόησή τους (Σαΐντ, 1996, σ. 360).

Μέσα από αυτές τις γενικεύσεις, δεν οδηγούμαστε απλώς στον χαρακτηρισμό του Ισλάμ ως φαύλου, αλλά και στην αναγωγή του ως παράγοντα που καθορίζει και υπαγορεύει πτυχές του κοινωνικοπολιτικού γίγνεσθαι όπως είναι ο πόλεμος (Σαΐντ, 1996, σ. 366), ενώ σε κείμενα της εποχής το Ισλάμ παρουσιάζεται να αφορά απλώς γραπτά, χρονολογίες και όχι τους ίδιους τους ανθρώπους που το ασπάζονται (Σαΐντ, 1996, σ. 368).

Στον βωμό της «κατανόησης» και της συμπύκνωσης που ξεκινήσαμε να συζητάμε και παραπάνω, συναντάμε και μια τρίτη μορφή έκφρασης του οριενταλισμού σε σχέση με την αραβοϊσλαμική ανατολή, η οποία έχει την αφετηρία της στην υπεραπλούστευση του Ισλάμ και του αραβικού κόσμου, καθώς και στην υποβάθμιση της αξίας τους. Ως εκ τούτου, οι Άραβες παρουσιάζονται πανομοιότυποι, χωρίς καμία διαφορά ανάμεσά τους παρά μόνο μεταξύ αυτών και του υπόλοιπου κόσμου (Σαΐντ, 1996, σ. 373). Προς επίρρωση τούτου, η Σάνια Χαμάντι, στο έργο της *Ιδιοσυγκρασία και Χαρακτήρας των Αράβων* κάνει σαφές, χωρίς ωστόσο καμία τεκμηρίωση, ότι «[...] επιδεικνύουν έλλειψη

---

¹ Η ελληνική απόδοση του αποσπάσματος του έργου του Grunebaum έχει αντληθεί από τη μετάφραση στο έργο Οριενταλισμός του Edward Said (1996, σ 357-358).

συντονισμού και αρμονίας στην οργάνωση και δεν έχουν παρουσιάσει ποτέ οποιαδήποτε ικανότητα συνεργασίας [...]» (Hamady, 1960, σ. 100).² Ένας ακόμη διανοούμενος που εκθέτει μέσα από τα γραπτά του την ανικανότητα του Άραβα Μουσουλμάνου είναι ο Bernard Lewis, αναφέροντας ότι «η δυτική αρχή του του δικαιώματος αντίστασης σε κακές κυβερνήσεις είναι ξένη στην ισλαμική σκέψη», οδηγούμενος στο συμπέρασμα ότι απόρροια τούτου είναι η «ηττοπάθεια» και ο «ησυχασμός» σε ό,τι αφορά τα πολιτικά πράγματα (Σαΐντ, 1996, σ. 379).

Όλη αυτή η ατεκμηρίωτη ρητορική από διάφορους εκπροσώπους του οριενταλισμού, έχει ως στόχο να παρουσιάσει το Ισλάμ ως μια «αντισημιτική ιδεολογία», «ένα μαζικό φαινόμενο που κυβερνάει τους Μουσουλμάνους με πάθη, ένστικτα και αλόγιστα μίσση», καθώς και να «τρομοκρατήσει το ακροατήριό του, να το κάνει καχύποπτο στο έπακρο απέναντι στο Ισλάμ» (Σαΐντ, 1996, σ. 382).

Τέταρτη και τελευταία μορφή έκφρασης του οριενταλισμού όπως τη συναντάμε στον Σαΐντ είναι η πεποίθηση ότι η Ανατολή οφείλει και πρέπει να προσδιορίζεται μέσα από τη Δύση και να βελτιώνεται μόνο όταν τα εθνικιστικά της αισθήματα -κατά τον Bernard Lewis- θα μπορούν να έρθουν σε διάλογο με τη αυτήν (Lewis, 1964, σ. 140). Χαρακτηριστικό παράδειγμα έκφρασης της μορφής αυτής ήταν και η επιδοκμασία της «φιλοδυτικής Τουρκίας» του 1949 και του 1952 από ακαδημαϊκούς της εποχής, όταν υπό την ηγεσία του Μουσταφά Κεμάλ αναγνώρισε το Ισραήλ ως κράτος και έγινε μέλος του NATO, αντίστοιχα (Makdisi, 2014, σ. 664). Φυσικά, η περίπτωση κατά την οποία η Ανατολή δεν καταφέρει να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις και τα βήματα της Δύσης δεν θα πρέπει να αποτελεί έκπληξη, εφόσον η ανεπάρκεια των Αράβων και των Μουσουλμάνων θα πρέπει να θεωρείται δεδομένη. Αυτό, άλλωστε, αποτελεί απόδειξη ότι δεν πρέπει να τους δείχνουμε εμπιστοσύνη (Σαΐντ, 1996, σ. 387). Το ανησυχητικό, κατά τον Σαΐντ, έγκειται στο ότι οι παραπάνω πεποιθήσεις έχουν παγιωθεί σε τέτοιο βαθμό ώστε η ίδια η Ανατολή έχει επηρεαστεί από αυτές και τις έχει αφομοιώσει (Σαΐντ, 1996, σ. 388).

Έχοντας περιγράψει τις μορφές με τις οποίες συναντάμε τον αμερικανικό οριενταλισμό σε σχέση με τους Άραβες και το Ισλάμ, θα επιχειρήσουμε να παραθέσουμε συμπυκνωμένα τί πρεσβεύει ο οριενταλισμός, μέσα από τα δόγματα που εκθέτει στο

---

² Η ελληνική απόδοση του αποσπάσματος του έργου της Hamady έχει αντληθεί από τη μετάφραση στο έργο Οριενταλισμός του Edward Said (1996, σ 373).

έργο του ο Σαϊντ, τα οποία θα χρησιμεύσουν ως εργαλεία και στην εν προκειμένω μελέτη. «*Τα δόγματα αυτά εμφανίζονται στην καθαρότερη μορφή τους σε μελέτες για τους Άραβες και το Ισλάμ*» (Σαϊντ, 1996, σ. 362).

Το πρώτο δόγμα αφορά στην ανωτερότητα της Δύσης σε σχέση με την Ανατολή, σε όλα τα επίπεδα. Ο Οριενταλισμός παρουσιάζει τις αρετές της Δύσης (ανεπτυγμένη, ανθρωπιστική) σε αντιδιαστολή με τα φάυλα στοιχεία της Ανατολής (αποκλίνουσα, υπανάπτυκτη). Έπειτα, έχουμε την προτίμηση για άντληση της αλήθειας μέσα από αναπαραστάσεις της Ανατολής (αναπαραστάσεις με την έννοια που το θέτει ο Σαϊντ στο τελευταίο του κεφάλαιο: ότι δηλαδή δημιουργείται μια αναπαράσταση για έναν συγκεκριμένο σκοπό και από κάποιον φορέα ο οποίος ιδεολογικά κάθε άλλο παρά ουδέτερος είναι) και όχι μέσα από «*τις σύγχρονες ανατολικές πραγματικότητες*». Τρίτον, η Ανατολή είναι αυτή που είναι και έχει μείνει ίδια και अपαράλλαχτη ανά τους αιώνες. Χαρακτηρίζεται από ομοιομορφία και αδυνατεί να αυτοπροσδιοριστεί. Τέταρτον, η Ανατολή είναι κάτι που αποπνέει φόβο και από το οποίο είτε θα αποζητάμε προστασία είτε την υπακοή του όταν θα χρειάζεται να τεθεί υπό έλεγχο (Σαϊντ, 1996, σ. 362).

Όπως αναφέρει και ο Ussama Makdisi σε άρθρο του στο *Diplomatic History* (2014, σ. 664), οι εμπλεκόμενοι στα πράγματα της τότε ψυχροπολεμικής εποχής, επεξεργάζονταν την πιθανότητα προώθησης δομικών μεταρρυθμίσεων στην περιοχή - με την καταχρηστική χροιά του όρου. Η παραίνεσή τους, λοιπόν, προς το Council on Foreign Relations της αμερικανικής κυβέρνησης, ήταν ότι θα έπρεπε να βρεθεί τρόπος χαλιναγώγησης (to «*contain*») της Μέσης Ανατολής. Η ανάγκη χαλιναγώγησης απέρρεε από την εκτίμησή τους περί προβλημάτων εξαιτίας των «*“ παραδοσιακών ” κοινωνιών και των τοπικών εμποδίων στη διαδικασία του εκσυγχρονισμού*» (Makdisi, 2014, σ. 664). Από αυτή τη διατύπωση, αντιλαμβανόμαστε ότι το ζήτημα των ΗΠΑ με την Ανατολή δεν αναπτύσσεται σε επίπεδο πολιτικής, αλλά εισηγεί βαθιά σε πολιτισμικά θέματα, με πρωταγωνίστρια τη θρησκεία (Makdisi, 2014, σ. 673). Ο Bernard Lewis, βασικός ακαδημαϊκός της εποχής, με μεγάλη επιρροή στα τεκταινόμενα, θεωρούσε, παραδείγματος χάριν, την κεμαλική Τουρκία πρότυπο χειραφέτησης για τις όμορες χώρες από ένα απαρχαιωμένο Ισλάμ, εξισώνοντας, ουσιαστικά, τον εκσυγχρονισμό με τον εκδυτικισμό (Lewis, 1963, σ. 267).

Αυτό που μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου ονομάστηκε αμερικανικός οριενταλισμός, ήρθε μεταψυχροπολεμικά να μετουσιωθεί στον νέο-οριενταλισμό, με

τον οποίο ασχολείται και η συγκεκριμένη εργασία. Από το 1990, αλλά ακόμη εντονότερα μετά το 2001 και τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, εντοπίζουμε άλλη μια μορφή οριενταλισμού που εντάσσεται στο αφήγημα «War on Terror» που ανέπτυξε ο George W. Bush, με φόντο τη λογική της σύγκρουσης πολιτισμών («Clash of Civilizations») (Kerboua, 2016, σ. 21). Το ρεύμα του νέο-οριενταλισμού πλαισιώνεται από νεοσυντηρητικούς, φίλα προσκείμενους στο Ισραήλ Αμερικανούς και Ευρωπαίους, και θέτει στο επίκεντρό του το Ισλάμ και τους Μουσουλμάνους, όχι μόνο των πλειοψηφικά μουσουλμανικών χωρών, αλλά και τους Μουσουλμάνους της Δύσης. Κεντρική ιδέα είναι η απειλή που δύναται να τεθεί από το Ισλάμ και τους πιστούς του προς τη Δύση και τις αξίες της (δημοκρατία, ελευθερία, κ.λπ.) (Kerboua, 2016, σ. 21), δεδομένου ότι οι πρώτοι είναι φανατικοί, βίαιοι και χωρίς καμία ανεκτικότητα (Mubarak, 2014, σ. 313).

Αναλυτικότερα, στο πλαίσιο του νέο-οριενταλισμού, προωθείται η αιτιακή σχέση του Ισλάμ και των Μουσουλμάνων εν γένει με ενέργειες που έχουν ως αφετηρία την τρομοκρατία, αλλά και η αναπαράσταση του Ισλάμ μέσα από υποκειμενικές ερμηνείες (Kerboua, 2016, σ. 22) (Mubarak, 2014, σ. 317). Η νέα αυτή τάση που κατέστη διακριτή στην αρχή του 21^{ου} αιώνα, δημιούργησε το έδαφος για έναν διαρκή διαχωρισμό ημών από το «Άλλο» (Kerboua, 2016, σ. 22). Ένα «Άλλο» που μέσα του δεν περιέκλειε συγκεκριμένα, παραδείγματος χάριν, τους τρομοκράτες ή την Αλ Κάιντα, αλλά τους πιστούς μίας θρησκείας που έκτοτε θα καλούνταν καθημερινά να αποδείξουν όχι μόνο με ποια πλευρά της ιστορίας τάσσονται, αλλά και να έρχονται αντιμέτωποι με την καχυποψία, είτε διέμεναν στην Ανατολή είτε στη Δύση. Και λόγω αυτού, προστίθεται στην ανάλυσή μας ένα ακόμη στοιχείο που χαρακτηρίζει τον νέο-οριενταλισμό: είναι απεδαφικοποιημένος (Kerboua, 2016, σ. 27). Με τον νέο-οριενταλισμό στην εργαλειοθήκη τους, επομένως, οι ΗΠΑ του πρώιμου 21^{ου} αιώνα θα επιδιώξουν την ικανοποίηση των στρατηγικών τους συμφερόντων στη Μέση Ανατολή (Mubarak, 2014, σ. 321).

Στην παρούσα εργασία, θα αναλύσουμε τη ρητορική των δύο πρώτων προέδρων των ΗΠΑ του 21^{ου} αιώνα, George W. Bush και Barack Obama, σε σχέση με το Ισλάμ. Για τους σκοπούς της εργασίας, έχουν αντληθεί ομιλίες των παραπάνω τέως προέδρων στις οποίες υπήρχε αναφορά στο Ισλάμ, αλλά και στον αραβικό μουσουλμανικό κόσμο, εν γένει. Στόχος είναι να διερευνηθεί αν και με ποιους τρόπους, εντοπίζονται στοιχεία στις εκφωνηθείσες ομιλίες των δύο πρώτων προέδρων των ΗΠΑ του 21^{ου} αιώνα κατά τη

διάρκεια των θητειών τους, που μαρτυρούν την προσέγγιση του Ισλάμ, με βάση την οριενταλιστική και τη νέο-οριενταλιστική διάθεση που περιγράψαμε παραπάνω.

Μέρος II: Παρουσίαση ρητορικής σε σχέση με το Ισλάμ από τον Πρόεδρο George W. Bush (2001-2009)

Στην αρχή της θητείας του ο τ. πρόεδρος George W. Bush φαίνεται να έχει μια διάθεση ενότητας, συμπεριλαμβάνοντας κάτω από την «ομπρέλα» των ΗΠΑ κάθε κοινωνική ομάδα και θρησκεία: *«Εκκλησία και φιλανθρωπικές οργανώσεις, συναγωγές και τεμένη μοιράζονται με τις κοινότητές μας την ανθρωπιά τους και θα έχουν διακεκριμένη θέση στα προγράμματα και τους νόμους μας»*, δηλώνει στην ομιλία κατά την ανάληψη των καθηκόντων του (The American Presidency Project, 20/01/2001).

Λίγες ημέρες αργότερα, σε σχετική ομιλία για την απόφαση της διοίκησής του να δημιουργήσει ένα γραφείο για τις πρωτοβουλίες που αναλαμβάνουν κοινότητες και κοινωνικές ομάδες με βάση την πίστη αναφέρει: *«Καταρχάς, είναι πολύ καλό που εκπροσωπούνται σήμερα εδώ τόσες πολλές ομάδες: θρησκευόμενες και μη, ομάδες Καθολικών, Εβραίων, Προτεσταντών και Μουσουλμάνων»* (The American Presidency Project, 29/01/2001). Οι παραπάνω δηλώσεις παρατίθενται προκειμένου να υπάρχει μια συνολική εικόνα της προσέγγισης του Ισλάμ από τον Bush πριν ακόμη τα τραγικά γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου. Ένα αρκετά πρώιμο ερώτημα που δημιουργείται με αφορμή τις δηλώσεις αυτές είναι αν το θετικό και συμπεριληπτικό κλίμα θα διατηρηθεί και στη συνέχεια.

Μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, ο τότε πρόεδρος Bush απευθύνει ομιλία στους πολίτες των ΗΠΑ χωρίς να επιρρίπτει συγκεκριμένα ευθύνες σε άλλους πέραν των τρομοκρατών, γενικώς και αορίστως. Λίγο πριν το τέλος της ομιλίας του ωστόσο, παραθέτει το εδάφιο 4 του Ψαλμού 23 (Ψαλμός του Δαβίδ): *«Και μέσα σε κοιλάδα σκιάς θανάτου αν περπατήσω, δεν θα φοβηθώ κακό· επειδή, εσύ είσαι μαζί μου»*. Με τη συγκεκριμένη παράθεση, ενώ δεν υπάρχει τίποτε που να δηλώνει καταφανώς τη στάση του ως προς το Ισλάμ, αποπειράται να ενσπείρει με έναν ανεπαίσθητο τρόπο στη συνείδηση του κοινού την ιδέα ότι ο Χριστιανισμός και η Εκκλησία εξαιρούνται αυτομάτως από ένα σύνολο παραγόντων που θα μπορούσαν να εξεταστούν ως υπαίτιοι για τη συντελεσθείσα τραγωδία (The American Presidency Project, 11/09/2001). Τίθεται, εν ολίγοις, η βάση πάνω στην οποία θα οικοδομηθεί όπως θα δούμε παρακάτω, η ανωτερότητα της Δύσης σε σχέση με την Ανατολή, σε ό,τι αφορά τη θρησκεία (Altundal Erkmen, 2022, σ. 436).

Στις 20 Σεπτεμβρίου, στον λόγο του ενώπιον της Κοινής Συνόδου του Κογκρέσου για την απόκριση των ΗΠΑ στις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, αναφέρεται στη δύναμη ψυχής και τις προσευχές των πολιτών που ψέλνονται στα *«αγγλικά, τα εβραϊκά και τα αραβικά»*. Η συγκεκριμένη δήλωση με έναν τρόπο επιχειρεί να μετριάσει την ανωτερότητα με την οποία ο George W. Bush είχε περιβάλει τον Χριστιανισμό στην ομιλία του αμέσως μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις. (The American Presidency Project, 20/09/2001).

Στην ίδια ομιλία κατονομάζεται για πρώτη φορά η Αλ Κάιντα ως ο υπαίτιος της τρομοκρατικής επίθεσης βάσει τον συνειλεγμένων ως τότε στοιχείων της αμερικανικής κυβέρνησης. Κρίνεται σκόπιμο να παρατηρήσουμε τον τρόπο και τις λογικές συνάψεις που χρησιμοποιούνται εδώ για την απόδοση ευθυνών:

«Οι τρομοκράτες ασκούν μια περιθωριακή μορφή Ισλαμικού εξτρεμισμού η οποία έχει απορριφθεί από Μουσουλμάνους ακαδημαϊκούς και τη συντριπτική πλειονότητα Μουσουλμάνων κληρικών, πρόκειται για ένα περιθωριακό κίνημα που εκμαυλίζει τις ειρηνικές διδαχές του Ισλάμ. Η οδηγία που έχουν οι τρομοκράτες είναι να σκοτώσουν Χριστιανούς και Εβραίους, να σκοτώσουν όλους τους Αμερικανούς και να μην κάνουν διακρίσεις μεταξύ στρατού και πολιτών, περιλαμβανομένων γυναικών και παιδιών.»

Στο παραπάνω απόσπασμα καθίσταται για πρώτη φορά μετά την ανάληψη καθηκόντων του, εμφανής η προκατάληψη του George W. Bush απέναντι στο Ισλάμ. Σε πρώτο χρόνο αξίζει να σχολιάσουμε την αίσθηση ανωτερότητας και παντογνωσίας που διαπερνά τον λόγο του. Χρίζει εαυτόν αρμόδιο να κάνει λόγο για το Ισλάμ και τις υποδιαίρεσεις του συμπυκνώνοντάς σε εξτρεμιστικό και ειρηνικό Ισλάμ (Altundal Erkmen, 2022, σ. 436). Το ύφος του είναι αρκετά διδακτικό και αποπνέει βεβαιότητα, χωρίς, ωστόσο, κάποια τεκμηρίωση. Συγκεκριμένα, γίνεται αφηρημένη αναφορά σε μουσουλμάνους ακαδημαϊκούς που παρουσιάζονται να έχουν απορρίψει μια εκδοχή του Ισλάμ, ενώ στη συνέχεια προχωρά και σε μια ποσοτική εκτίμηση, βάσει της οποίας οι περισσότεροι μουσουλμάνοι κληρικοί αντιτίθενται σε αυτή την απειλητική μορφή του Ισλάμ, χωρίς να παρουσιάζει τον τρόπο άντλησης των στοιχείων που επικαλείται. Επιπλέον, παρατηρείται και μια τάση καταχρηστικής γενίκευσης όταν αναφέρεται στις *«ειρηνικές διδαχές του Ισλάμ»*, καθώς τοποθετείται ωσάν το Ισλάμ να είναι ένα και αδιαίρετο σύστημα αξιών και πεποιθήσεων εκ του οποίου έχει γεννηθεί και ένα σαθρό μέρος που δεν είναι αποδεκτό ούτε από την ίδια του την πηγή (The American

Presidency Project, 20/09/2001). Παραγνωρίζει τη συνθετότητα και την πολυπλοκότητα μιας θρησκείας, για το θεμέλιο κείμενο της οποίας δεν υπάρχει συμφωνία ως προς την ερμηνεία του καν μεταξύ όσων την μελετούν και την ασπάζονται (Candiard, 2018, σ. 97-98). Εν προκειμένω έχουμε έναν συνδυασμό της τρίτης μορφής έκφρασης του αμερικανικού οριενταλισμού και του τέταρτου δόγματος, όπως τα ανέπτυξε ο Σαϊντ, εφόσον ο τότε αμερικανός πρόεδρος σπεύδει να προσδιορίσει το ισλαμικό στοιχείο της Ανατολής (πρόκειται για το «στρεβλό» και όχι το «ειρηνικό») που ευθύνεται για τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, αλλά και να το απλοποιήσει, ταυτόχρονα, σε μια προσπάθεια συμπύκνωσης της ουσίας του Ισλάμ σε μερικές γραμμές. Έτσι, καταλήγουμε να έχουμε ένα ειρηνικό Ισλάμ και μια διαστρεβλωμένη μορφή του που εκφράζεται μέσα από την τρομοκρατία (Mullin, 2011, σ. 265).

Σύμφωνα με τον Adrien Candiard, *«[...] οι ισλαμολόγοι εν γένει αρνούνται να κάνουν λόγο για το Ισλάμ, προτιμώντας, και δικαίως να μιλούν για το Ισλάμ στον πληθυντικό, ακριβώς για να αποφύγουν να διαλέξουν ανάμεσα σε όλες αυτές τις ποικιλίες ένα Ισλάμ ως σημείο αναφοράς και να το κάνουν μέτρο σύγκρισης για όλα τα υπόλοιπα. [...] Αυτό θα σήμαινε ότι θεωρούμε πως σε μια τόσο ποικιλόμορφη θρησκεία υπάρχει μια αιώνια και αμετάβλητη ουσία»* (Candiard, 2018, σ. 19).

Ένα ακόμη λογικό ατόπημα φαίνεται να είναι ότι παρουσιάζει τους τρομοκράτες σαν τίποτε άλλο πέρα από ισλαμικούς εξτρεμιστές. Η δράση τους, δηλαδή, φαίνεται να απορρέει από τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις και από κανένα άλλο κίνητρο ή από καμία άλλη κατάσταση (π.χ. ψυχική κατάσταση, εθνική συνείδηση, κουλτούρα, φαντασία, επαγγελματική ιδιότητα) (Candiard, A. 2018, σ. 17-18). Κατά τον Candiard, αν και υπάρχει αυτός ο ισχυρισμός ακόμη και από μουσουλμάνους ιεροκήρυκες, ότι δηλαδή το Ισλάμ *«είναι μια θρησκεία ολοκληρωτικής αφοσίωσης, που αγκαλιάζει όλες τις πλευρές της ζωής του πιστού»*, στην πράξη κάτι τέτοιο δεν είναι εφικτό. Το ίδιο λοιπόν ισχύει και για τους τρομοκράτες (Candiard, A. 2018, σ. 18). Επομένως, δεδομένου ότι οι άνθρωποι διαμορφώνονται ως ενήλικες βάσει πολυάριθμων προσλαμβανουσών, θα ήταν αυθαίρετο να πιστέψουμε ότι για τις πράξεις τους ενεργοποιούνται κίνητρα που υπαγορεύονται από μόνο μία εξ αυτών, ανεξαρτήτως των ισχυρισμών τους. Εντούτοις, ο George W. Bush, αποδίδει τις τρομοκρατικές ενέργειες των αυτοργών αποκλειστικά και μόνο στο γεγονός ότι ασπάζονται μια μορφή *«ισλαμικού εξτρεμισμού»*.

Έπειτα προχωρούμε στο δεύτερο μισό της παραπάνω δήλωσης, αυτό κατά το οποίο γνωστοποιείται στους αμερικανούς πολίτες ο σκοπός της Αλ Κάιντα. Ο τ. πρόεδρος Bush δηλώνει μετά βεβαιότητας ότι οι στόχοι των τρομοκρατών είναι να αφανίσουν Χριστιανούς, Εβραίους και Αμερικανούς, πράγμα για το οποίο δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία (Abrahms, 2006, σ. 516). Πέραν τούτου, υπάρχει και μια δυσαναλογία μεγεθών, καθότι τοποθετούνται οι *ισλαμικοί εξτρεμιστές* απέναντι σε δύο θρησκείες και ένα έθνος (Stepanova, 2014, σ. 131). Ακόμη και αν δεχθούμε το αμιγώς θρησκευτικό φορτίο που αποδίδει ο Bush στις ενέργειες της Αλ Κάιντα, αυτό θα έπρεπε να συντηρηθεί σε μία αντιστοιχία σε σχέση με το μέγεθος της τελευταίας και το μέγεθος των θεωρούμενων ως εχθρών της. Το γεγονός ότι δεν υπάρχει καμία συνέπεια ως προς τα μεγέθη (Αλ Κάιντα εναντίον Χριστιανών, Εβραίων και Αμερικανών) αναβαθμίζει τον *εχθρό* και τον καθιστά ισάξιο, αν όχι ανώτερο, ενός έθνους και του πλήθους δύο πανάρχαιων θρησκειών. Ως εκ τούτου, η Αλ Κάιντα ή ο ισλαμικός εξτρεμισμός παρουσιάζεται ως το «απολωλός πρόβατο» ενός κατά τα άλλα «καλού» Ισλάμ, σύμφωνα με το πώς ορίζεται από τη Δύση. Ενός «καλού» Ισλάμ, που όμως ενέχει τον κίνδυνο να δώσει πνοή σε τέτοιου είδους οργανώσεις, διαμορφώνοντας μια λογική καχυποψίας απέναντι στο Ισλάμ – και συνακόλουθα την ανάγκη να τεθεί υπό μία μορφή ελέγχου. Με αφετηρία τη διάκριση σε καλό και κακό Ισλάμ, προχωρά κανείς λογικά και στη διάκριση καλού και κακού Μουσουλμάνου (“good Muslim, bad Muslim”) φράση που εισήγαγε ο Mahmood Mamdani, προκειμένου να δείξει τον τρόπο με τον οποίο ο George W. Bush προσέγγισε τους Μουσουλμάνους στον πολιτικό του λόγο (Mamdani, 2004, σ. 15). Ακόμη, όμως, και αν δεχθούμε ότι δεν υπάρχει καμία προκατάληψη στα παραπάνω λόγια του George W. Bush, η γιγάντωση μίας μερίδας *κακών* Μουσουλμάνων στο ίδιο ύψος με λαούς και θρησκείες, υποδηλώνει ότι οι *καλοί* Μουσουλμάνοι πια υστερούν σε δυναμική, με αποτέλεσμα όλο το Ισλάμ να χρωματίζεται και να παρουσιάζεται στη διεθνή κοινότητα σύμφωνα με τη διάθεση ενός περιθωριακού, κατά τα λοιπά, κινήματος που απορρίπτουν άπαντες.

Παρακάτω στον λόγο του, ο George W. Bush απευθύνεται συγκεκριμένα στους Μουσουλμάνους, διευκρινίζοντας ότι «[ενν. όλοι] *σεβόμαστε την πίστη*» τους, ότι «*οι διδαχές της [ενν. της πίστης] είναι καλές και ειρηνικές*», ότι «*όσοι πράττουν το κακό στο όνομα του Αλάχ βλασφημούν το όνομα του Αλάχ*» και ότι «*οι τρομοκράτες προδίδουν την πίστη τους, καταχρώμενοι το Ισλάμ*». Διευκρινίζει, ακόμη, ότι ο εχθρός της Αμερικής δεν είναι οι Μουσουλμάνοι και οι Άραβες, αλλά οι τρομοκράτες (The

American Presidency Project, 20/09/2001). Το ερώτημα που προκύπτει εύλογα μετά από μια τέτοια δήλωση είναι γιατί να είναι απαραίτητη αν, όντως, ο σκοπός δεν είναι να θιγούν όσα θεωρητικά ο τ. πρόεδρος σπεύδει να προστατεύσει. Επίσης, αν υπήρχε η διάθεση να δηλωθεί πρόθεση διαχωρισμού των -κατά τη Δύση- συνετών Μουσουλμάνων από τους τρομοκράτες -προδότες της πίστης τους κατά τον Bush-, θα ήταν λογικό να έχουν τοποθετηθεί και εκείνοι στα σύνολα που απειλούνται από τους εξτρεμιστές, μαζί δηλαδή με τους Χριστιανούς και τους Εβραίους, κάτι το οποίο δεν γίνεται.³ Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, όταν στον πολιτικό λόγο συγχέονται οι έννοιες του Ισλάμ και της τρομοκρατίας/εξτρεμισμού, οδηγούμαστε στην υπόνοια ύπαρξης μιας σχέσης αιτίου-αποτελέσματος, με απόρροια να τροφοδοτείται το αντιμουσουλμανικό αίσθημα και να δημιουργούνται στην κοινή γνώμη αυθαίρετες αντιλήψεις για το Ισλάμ και τους πιστούς του (Altundal Erkmen, 2022, σ. 443).

Και σε αυτό το σημείο, επιπλέον, παρατηρείται η αίσθηση ανωτερότητας του George W. Bush σε σχέση με τους Μουσουλμάνους και το Ισλάμ. Ανωτερότητας με την έννοια της γνώσης, χωρίς ωστόσο να γνωρίζει και χωρίς να είναι σε θέση να κατανοήσει εις βάθος τις μουσουλμανικές κοινωνίες (Ray, 2015, σ. 23). Ο τ. πρόεδρος φαίνεται να μιλά στους Μουσουλμάνους για την ίδια τους την πίστη, θεωρώντας ότι έχει πλήρη γνώση παρότι δεν την ασπάζεται ο ίδιος, ενώ παράλληλα διαβεβαιώνει το μουσουλμανικό του ακροατήριο ότι αποδέχεται τον ειρηνικό χαρακτήρα της πίστης του, βάζοντας θετικό πρόσημο στις διδαχές της. Στο συγκεκριμένο σημείο, υποφώσκει η πεποίθηση από την πλευρά του Bush ότι οι Μουσουλμάνοι έχουν ανάγκη την επιβεβαίωση της Αμερικής για να επισφραγιστεί στη συνείδησή τους ότι το πρόβλημα δεν εντοπίζεται σε εκείνους, καθώς είναι οι *καλοί*. Ταυτόχρονα, είναι σε θέση να γνωρίζει τί συνιστά βλασφημία κατά του Αλάχ, αλλά και προδοσία κατά του Ισλάμ, παραγνωρίζοντας ότι τέτοιες δηλώσεις είναι παραπάνω από εύκολο να παρερμηνευτούν από το αμερικανικό κοινό, το οποίο σε σχέση με το Ισλάμ είναι ανενήμερωτο (Merskin, 2009, σ. 169). Και ενώ ο εχθρός δεν είναι οι Μουσουλμάνοι και οι Άραβες, εν γένει, ο πραγματικός εχθρός αντιμετωπίζεται ως τέτοιος όχι για την πανουργία του, τον χαρακτήρα του, τις πολιτικές του πεποιθήσεις, αλλά γιατί οι ενέργειές του απορρέουν από μια μορφή του Ισλάμ.

---

³ Κάτι τέτοιο δεν θα αποτελούσε αδιάσειστο στοιχείο για την πρόθεση του George W. Bush, αλλά θα πλαισίωνε με καλύτερο τρόπο το αφήγημά του. Σε αυτή τη λογική, όπως θα δούμε στη συνέχεια της εργασίας, καταφεύγει ο τ. πρόεδρος Obama.

Στις 24 Ιουνίου του 2002, ο πρόεδρος Bush καλεί τους Παλαιστίνιους να εκλέξουν νέα ηγεσία, μια ηγεσία αντίθετη στην τρομοκρατία (The American Presidency Project, 24/06/2002). Τους καλεί, επίσης, να ανταποκριθούν στις προτροπές της Αμερικής για την οικοδόμηση δημοκρατικών θεσμών, ώστε να εξασφαλίσουν μεταξύ άλλων την εύνοια και τη στήριξή της. Θα μπορούσαμε να αναφερθούμε εκτενώς στην πατερναλιστική στάση των ΗΠΑ σε αυτή την περίπτωση και στη σχέση της με τον Οριενταλισμό, όπως παρουσιάζεται στο τελευταίο μέρος της διατριβής του Σαϊντ, όμως λόγω περιορισμένου χώρου, θα αρκεστούμε στις αναφορές του τ. προέδρου στο Ισλάμ καθαυτό. *«Κάθε έθνος που είναι πραγματικά αφοσιωμένο στην ειρήνη θα σταματήσει τη ροή χρήματος, εξοπλισμού και νεοσύλλεκτων σε τρομοκρατικές ομάδες που επιζητούν την καταστροφή του Ισραήλ, περιλαμβανομένης της Χαμάς, της Ισλαμικής Τζιχάντ και της Χεζμπολά»* (The American Presidency Project, 24/06/2002).

Παρακάτω, λίγο πριν ολοκληρώσει την ίδια ομιλία, ο George W. Bush δηλώνει ότι *«έχει μια ελπίδα»* (*“I have a hope [...]”*) για τους λαούς των μουσουλμανικών χωρών, καθότι τα επιτεύγματά τους, απότοκα του ήθους και της ανεκτικότητάς τους, είναι εμφανή στον σύγχρονο ισλαμικό κόσμο. Τονίζει τον πλούτο της κουλτούρας τους και χαρακτηρίζει τις φιλοδοξίες τους όμοιες με των ανθρώπων κάθε κουλτούρας. Στη συνέχεια, αναγνωρίζει ότι η ευημερία, η ελευθερία και η αξιοπρέπεια δεν συνιστούν αποκλειστικά ιδανικά της Δύσης και της Αμερικής, υπογραμμίζοντας την πίστη της τελευταίας ότι ακόμη και στη Μέση Ανατολή (*“And even in the violence and turmoil of the Middle East [...]”*), τα ιδανικά αυτά θα μπορέσουν να αλλάξουν ζωές και έθνη (The American Presidency Project, 24/06/2002).

Διαβάζοντας τις παραπάνω γραμμές, νιώθει κανείς σαν να τίθεται μια δοκιμασία για το σύνολο του μουσουλμανικού πληθυσμού. Η υποψία αυτή μετατρέπεται σε βεβαιότητα όταν συνεχίσουμε στο κλείσιμο της ομιλίας του Bush όπου και το αναφέρει ρητά και ο ίδιος: *«Η παρούσα χρονική συγκυρία συνιστά ευκαιρία και δοκιμασία ταυτόχρονα για όλα τα μέρη της Μέσης Ανατολής [...]»*. Σύμφωνα με τα δικά του λεγόμενα, επομένως, οι Μουσουλμάνοι θα πρέπει να αποδείξουν ότι τάσσονται με την ειρήνη, για να επιβεβαιώσουν στις ΗΠΑ και γενικότερα στη Δύση, ότι είναι αντάξιοι των φιλοφρονήσεων που διατυπώνονται (Abrahamian, 2003, σ. 538).

Εν προκειμένω θα μπορούσαμε να πούμε ότι συναντάμε στοιχεία από το πρώτο, το τρίτο και το τέταρτο δόγμα οριενταλισμού που παρουσίασε ο Σαϊντ στη μελέτη του.

Κατά το πρώτο δόγμα, επομένως, συναντάμε μια Δύση, εξ ορισμού ανώτερη σε σχέση με την Ανατολή και τους Μουσουλμάνους, εφόσον κρίνει ότι είναι σε θέση να θέσει δοκιμασίες. Κατά το τρίτο δόγμα από την άλλη, βλέπουμε την Αμερική να συμπεριφέρεται ως αν να εξαρτάται από τη δική της επιβεβαίωση η ταυτότητα που θα αποκτήσουν για τον εαυτό τους οι Μουσουλμάνοι. Τέλος, κατά το τέταρτο δόγμα σε συνδυασμό με την τέταρτη μορφή έκφρασης του οριενταλισμού όπως την ανέδειξε ο Σαϊντ, η Ανατολή είναι κάτι από το οποίο η Αμερική και εν γένει η Δύση θα πρέπει να προστατευθεί, επομένως για να επιτευχθεί αυτό θα πρέπει να τη θέσει υπό έλεγχο. Εξού και η προτροπή του υπό μελέτη προέδρου να αποδείξουν οι μουσουλμανικές χώρες ότι είναι όντως υπέρ της ειρήνης. Επίσης, οι τελευταίες έχουν πιθανότητες να βελτιωθούν μόνο μέσα από τη συμπόρευση και τη σύμπνοια με τη Δύση.

Και ενώ έχει επιλέξει να ολοκληρώσει την εισήγησή του με την αναφορά του στους Μουσουλμάνους οι οποίοι βρίσκονται υπό δοκιμασία, η τελευταία του πρόταση αποτελεί παράθεση εδαφίου της Βίβλου: *«έβαλα μπροστά σας τη ζωή και το θάνατο [...] Διαλέξτε λοιπόν τη ζωή»* (Δευτερονόμιον 30:19) (The American Presidency Project, 24/06/2002). Ενώ, λοιπόν, μέλλει να αποδειχθεί αν οι Μουσουλμάνοι θα επιλέξουν την ειρήνη, γίνεται στο τέλος επίκληση της Βίβλου ως αυθεντίας σε σχέση με τη θρησκεία που χρειάζεται να προσπαθήσει για να αποδείξει ότι δεν τάσσεται με τους τρομοκράτες (Brown, 2012, σ. 16).

Στις 12 Σεπτεμβρίου του 2002, σε ομιλία του ενώπιον της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών στη Νέα Υόρκη, κατά την οποία εκτίθενται οι λόγοι για τους οποίους το Ιράκ συνιστά ουσιαστική απειλή για τη διεθνή κοινότητα, ο τότε πρόεδρος Bush διατυπώνει ότι *«αν ανταποκριθούμε [ενν. τα ΗΕ] στις ευθύνες μας [...], ο λαός του Ιράκ θα παύσει να είναι αιχμάλωτος. Μαζί με ένα δημοκρατικό Αφγανιστάν και μια δημοκρατική Παλαιστίνη, δίνοντας κίνητρο για μεταρρυθμίσεις ανά τον μουσουλμανικό κόσμο»* (The American Presidency Project, 12/09/2002). Σε αυτό το σημείο, παρατηρούμε πρώτον ότι ο «μουσουλμανικός κόσμος» κιμαδοποιείται. Υπονοείται, έμμεσα, ότι οι μουσουλμανικές χώρες θα είναι κάποια στιγμή έτοιμες να δεχθούν και να αφομοιώσουν τον ίδιο τύπο μεταρρυθμίσεων ακριβώς επειδή η επικρατούσα θρησκεία σε αυτές είναι το Ισλάμ (Kumar, 2010, σ. 7). Αυτό, ωστόσο, παρουσιάζεται ως δυνατό, μόνο κατόπιν της ανάμειξης της Δύσης στη Μέση Ανατολή, και εν προκειμένω στο Ιράκ. Παρουσιάζεται, δηλαδή, η Δύση ως ο παράγοντας που μπορεί

να παίζει καθοριστικό ρόλο στη διάδοση μεταρρυθμίσεων που αφορούν σε έναν ξεχωριστό κόσμο, θεμέλιο χαρακτηριστικό του οποίου είναι η θρησκεία («Muslim world»). Πέραν τούτου και βάσει του προεκτεθέντος αποσπάσματος, η Δύση είναι σε θέση και να ορίσει ποιος είναι ικανός να μεταδώσει τις εν λόγω μεταρρυθμίσεις, και αυτός δεν είναι άλλος από τον λαό του Ιράκ ο οποίος θα έχει απελευθερωθεί χάρις σε εκείνη. Όπως αποδείχθηκε έπειτα, ωστόσο, όχι μόνο δεν προωθήθηκε η δημοκρατία στην περιοχή, αλλά αυξήθηκε και το αντι-αμερικανικό αίσθημα (Ray, 2015, σ. 23).

Στην ίδια ομιλία, συνεχίζει λέγοντας: *«Αυτά τα έθνη, μέσω του δικού τους παραδείγματος, μπορούν να δείξουν ότι η ειλικρινής κυβέρνηση, ο σεβασμός για τις γυναίκες και η σπουδαία (“great” στο πρωτότυπο) ισλαμική παράδοση στη μάθηση μπορούν να θριαμβεύσουν στη Μέση Ανατολή και όχι μόνο»*. Από τη φράση αυτή, θα μπορούσαν να προκύψουν δύο ερμηνείες. Κατά την πρώτη, θα λέγαμε ότι τα παραπάνω έθνη καλούνται από τον πρόεδρο Bush να αποδείξουν ότι και θρησκευτικοί θεσμοί (great Islamic tradition of learning), πέρα από συγκεκριμένες κοινωνικοπολιτικές αξίες (διαφανείς κυβερνήσεις, σεβασμός απέναντι στις γυναίκες), έχουν τη δυναμική εξάπλωσης και επικράτησης. Οι λόγοι ωστόσο που θα έπρεπε να αποδειχθεί ότι η «σπουδαία ισλαμική παράδοση της μάθησης» μπορεί να «θριαμβεύσει», μεταξύ άλλων, στη Μέση Ανατολή δεν αποσαφηνίζονται. Ακριβώς για αυτόν τον λόγο, δημιουργείται χώρος και για μια δεύτερη ερμηνεία, κατά την οποία η «σπουδαία ισλαμική παράδοση της μάθησης» καλείται να «θριαμβεύσει» ενάντια σε κάποια σαθρή ισλαμική εκδοχή, προωθώντας τον δυϊσμό μεταξύ του καλού και του κακού, ημών και εκείνων, πολιτισμού και βαρβαρότητας (Kellner, 2004, σ. 47). Αν υιοθετούσαμε τη δεύτερη ερμηνεία, θα μπορούσαμε να δικαιολογήσουμε και τη χρήση του επιθέτου «great»: για ποιον λόγο θα μπορούσε να χαρακτηρίσει κανείς κατ’ αυτόν τον τρόπο μια θρησκευτική παράδοση αν ο ίδιος δεν την ασπάζεται και ο στόχος δεν είναι η αντιπαραβολή της προς κάτι υποδεέστερο; Όμως ακόμη και αν δεχθούμε ότι το προλεχθέν δεν ισχύει (δηλ. η προσέγγιση της αντιπαραβολής), θα χαρακτηρίζαμε κάπως αμήχανη τη χρήση της λέξης «great» ως πρόσημου μιας θρησκευτικής παράδοσης καθότι της ασκείται κριτική. Το ότι η κριτική αυτή, εκ πρώτης, φαίνεται θετική συνεπάγεται ότι ο ασκών την κριτική, τοποθετεί τον εαυτό του σε ένα σημείο από το οποίο πέρα από μια θετική κριτική θα μπορούσε να ασκήσει και αρνητική. Ακριβώς σε αυτό το σημείο έγκειται και ο υποβόσκων ισλαμικός οριενταλισμός. Ο ομιλητής, θεωρεί ότι είναι σε θέση να ασκήσει κριτική, είτε θετική είτε αρνητική, πάνω

σε πολιτιστικά στοιχεία όπως είναι η θρησκευτική παράδοση (The American Presidency Project, 12/09/2002).

Σε διάγγελμά του προς τον λαό του Ιράκ, στις 10 Απριλίου του 2003, ο George W. Bush αναφέρει: «*Θα σεβαστούμε τις σπουδαίες (“great”) θρησκευτικές σας παραδόσεις, των οποίων οι αρχές ισότητας και συμπόνιας είναι βασικές για το μέλλον του Ιράκ*» (The American Presidency Project, 10/04/2003). Παρατηρούμε και εδώ τη χρήση του επιθέτου «*great*» σε συνδυασμό με τις θρησκευτικές παραδόσεις. Και σε αυτό το σημείο ισχύουν τα παραπάνω σε ό,τι αφορά την κριτική που ασκείται σε ένα στοιχείο μιας θρησκείας όπως οι παραδόσεις, όμως εδώ βλέπουμε ότι ο ασκών την κριτική, προτού εισάγει στον λόγο του τον χαρακτηρισμό (*great*), διαβεβαιώνει το κοινό του ότι θα σεβαστεί τις θρησκευτικές παραδόσεις του. Και εδώ γεννάται το εξής ερώτημα: Ο ασκών την κριτική θα σεβαστεί τις ισλαμικές θρησκευτικές παραδόσεις που -κατά την εκτίμησή του- είναι σπουδαίες; Αυτό σημαίνει ότι αν εντοπίσει θρησκευτικές παραδόσεις που δεν κρίνει ως σπουδαίες θα τις περιφρονήσει; Ακόμη, αν θεωρήσουμε ότι δεν τίθεται θέμα διάκρισης των θρησκευτικών παραδόσεων εν προκειμένω σε σπουδαίες και μη, ο τ. πρόεδρος δηλώνει πρόθυμος να σεβαστεί τις θρησκευτικές πεποιθήσεις του λαού του Ιράκ επειδή τις θεωρεί σπουδαίες, πράγμα που εγείρει τον προβληματισμό του τί θα γινόταν στην περίπτωση που δεν τις έκρινε ως τέτοιες. Εν προκειμένω, έχουμε και πάλι έναν διαχωρισμό μεταξύ καλού και κακού, όχι όμως στη βάση Χριστιανών/Μουσουλμάνων ή Ανατολής/Δύσης, αλλά μεταξύ ΗΠΑ και αληθινών πιστών έναντι όσων ενστερνίζονται τη βίαη ερμηνεία του Ισλάμ (Stewart, 2005, σ. 402-403). Εδώ έχουμε εφαρμογή του δεύτερου δόγματος που συζήτησε ο Σαϊντ, βάσει του οποίου η παρουσίαση του ισλαμικού στοιχείου, γίνεται μέσα από αναπαραστάσεις των ΗΠΑ για το Ισλάμ και το ποιόν του [δηλ. τί είναι πραγματικό Ισλάμ και τί όχι (Stewart, 2005, σ. 403)], οι οποίες προβάλλονται ως αναντίρρητες αλήθειες, χωρίς όμως να αντλούνται από την ισχύουσα κατά τόπους πραγματικότητα.

Το ίδιο δόγμα παρατηρούμε να ξεδιπλώνεται και στη συνέχεια της ίδιας φράσης, διαπιστώνοντας και κάτι ακόμη: οι κατά τον ομιλητή αξίες που αναδεικνύονται μέσα από τις παραδόσεις μιας θρησκείας καθίστανται από τον ίδιο ουσιαστικές για το μέλλον μιας χώρας, και συγκεκριμένα του Ιράκ. Αντλεί μέσα από μια απύθμενη δεξαμενή ισλαμικών θρησκευτικών στοιχείων δύο αξίες *passerpartout* (ισότητα και συμπόνοια) τις οποίες, πέραν του ότι αποδίδει μονομερώς ο ίδιος σε μία θρησκεία, τις εργαλειοποιεί

προκειμένου να επιδείξει ότι γνωρίζει τί είναι σημαντικό για το μέλλον μίας άλλης χώρας, χωρίς να έχει γνώση του μουσουλμανικού κόσμου (Ray, 2015, σ. 23).

Στον καθιερωμένο ετήσιο λόγο του για την κατάσταση της Ένωσης, το 2006, ο George W. Bush κάνει αναφορά στον «μακροπρόθεσμο στόχο» των ΗΠΑ εκτός των συνόρων τους, ο οποίος δεν είναι άλλος από τη θέση τέλους της τυραννίας σε ολόκληρο τον κόσμο (The American Presidency Project, 31/01/2006). Μάλιστα, συνδέει άρρηκτα τον στόχο αυτό με το μέλλον των Ηνωμένων Πολιτειών. Εν ολίγοις, σύμφωνα με τον τότε πρόεδρο, η κατά βούληση ανάμειξη των ΗΠΑ στα τεκταινόμενα ανά τον κόσμο, με φερόμενους ως κύριους στόχους τον εκδημοκρατισμό και, συνακόλουθα, την ελευθερία, είναι ζήτημα επιβίωσης της ίδιας της χώρας. Αυτό, κατά τον ίδιο, αποδεικνύεται από το γεγονός ότι οι δικτατορίες τροφοδοτούν την τρομοκρατία, πράγμα που κατέστη φανερό και με τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου. Μέχρι στιγμής, παρατηρούμε ότι μέσω του λόγου του δημιουργείται ένα δίπολο στη μία πλευρά του οποίου κατατάσσονται έννοιες και αξίες με θετικό πρόσημο, όπως η δημοκρατία και η ελευθερία -αρετές από τις οποίες παρουσιάζεται να διαπνέεται το αμερικανικό αίσθημα-, ενώ στην άλλη πλευρά βρίσκονται έννοιες με αρνητικό πρόσημο, όπως η δικτατορία και η τρομοκρατία, φορείς των οποίων είναι όσοι αντιτάσσονται στις αμερικανικές αρετές (δημοκρατία, ελευθερία) («[...] ορισμένοι ξεσπούν και μάχονται εναντίον της [ενν. της ελευθερίας]»), και, συγκεκριμένα, όσοι ταυτίζονται με το «ριζοσπαστικό Ισλάμ» (“*radical Islam*”), για το οποίο ο George W. Bush συγκροτεί και έναν ορισμό: «η διαστρέβλωση από μερικούς μίας ευγενούς πίστης σε μια ιδεολογία τρόμου και θανάτου» (The American Presidency Project, 31/01/2006). Πρόκειται για την παρουσίαση μιας ολόκληρης θρησκείας ως βίαιης, συνδέοντας τις ενέργειες μιας μειονότητας με τη θρησκεία του Ισλάμ (Kumar, 2010, σ. 14), ενώ παρατηρούμε ότι η Δύση προωθείται ως φιλήσυχη, ειρηνική και δημοκρατική, παρά τις παρεμβάσεις της σε Ιράκ και Αφγανιστάν, οι οποίες κατά τις ΗΠΑ είναι νομιμοποιημένες, εν αντιθέσει με τις βομβιστικές επιθέσεις (Kumar, 2010, σ. 16). Έχουμε, δηλαδή την εφαρμογή μιας λογικής δύο μέτρων και δύο σταθμών, κατά την οποία η βία των *πολιτισμένων* είναι δικαιολογημένη και αποδεκτή ενώ αυτή των *βαρβάρων* όχι (Mullin, 2011, σ. 10-11).

Σε αυτό το σημείο αναδεικνύονται διάφορα στοιχεία οριενταλισμού σε σχέση με το Ισλάμ, χαρακτηριστικότερο από τα οποία είναι ότι η τρομοκρατία παρουσιάζεται μέσα από την οπτική της θρησκείας, παρότι γίνεται μια διευκρίνιση με στόχο να γίνει σαφές

ότι η ρητορική του δεν σκοπεύει να θέσει στο στόχαστρο όλους όσοι ασπάζονται το Ισλάμ, παρά μόνο τους «ριζοσπαστικούς». Όπως είναι αντιληπτό, η παραπάνω διευκρίνιση δεν αναιρεί την πολεμική διάθεση, καθώς συναρτά μια μερίδα πιστών - έστω και μικρή- με έννοιες όπως ο τρόμος και η απουσία της ελευθερίας, την οποία φαίνεται να είναι σε θέση να προσφέρουν μόνο οι ΗΠΑ μέσω της προώθησης της δικής τους δημοκρατίας. Ο ισλαμικός κόσμος, εν γένει, παρουσιάζεται να μην είναι σε θέση να διεκδικήσει ο ίδιος τη δημοκρατία για τον εαυτό του καθότι είναι δέσμιος μίας μερίδας τρομοκρατών (Kumar, 2010, σ. 17) την οποία ο άλλοτε πρόεδρος αποκαλεί «*ριζοσπαστικό Ισλάμ*» (The American Presidency Project, 31/01/2006).

Αξίζει, ωστόσο, να μείνουμε λίγο στη σύναψη «ριζοσπαστικό Ισλάμ». Κατά την Engy Abdelkader, η σύναψη χρησιμοποιείται για πρώτη φορά από τον τότε γερουσιαστή των ΗΠΑ Henry Martin Jackson σε αναφορά του για την άνοδο του Χομεϊνί στην εξουσία, στο Ιράν (Abdelkader, 2016). Συγκεκριμένα και κατά την Abdelkader, σε άρθρο του 1979, της *New York Jewish Weekly*, με τίτλο: «*Carter pushes Sadat to demand West Bank link, Jackson says*», ο Henry Martin Jackson ονομάτισε την κατά τον ίδιο «*αντι-χριστιανική, αντι-εβραϊκή [...] ρητορική*» του Χομεϊνί ως «*ριζοσπαστικό Ισλάμ*». Έπειτα από αυτήν την αναφορά, τη σύναψη αναπαρήγαγαν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης συνδέοντάς την με τον θάνατο και τη βία. Επομένως, «*το ριζοσπαστικό Ισλάμ [ενν. η σύναψη] άνθισε ακριβώς σε αυτό το πλαίσιο των μέσω ενημέρωσης*» (Abdelkader, 2016).

Έπειτα από μερικά χρόνια, όπως αναφέρει στο ίδιο άρθρο η Abdelkader, η σύναψη χρησιμοποιείται δημοσίως από τον George Bush τον πρεσβύτερο και τη Geraldine Ferraro, αναδεικνύοντας, κατ' αυτόν τον τρόπο, το «ριζοσπαστικό Ισλάμ» σε «*απειλή για τα αμερικανικά συμφέροντα και σε συνώνυμο όρο της διεθνούς τρομοκρατίας*», αλλά και την ανάγκη για συνεργασία με «*μετριοπαθή αραβικά κράτη*», ως αντιστάθμισμα στο ριζοσπαστικό Ισλάμ που προωθούσε ο Χομεϊνί. Σύντομα το η απειλή του «ριζοσπαστικού Ισλάμ» θα ξεπερνούσε τα όρια του Ιράν και του Χομεϊνί και θα χρησιμοποιούταν σε πολύ ευρύτερο επίπεδο (Abdelkader, 2016).

Με βάση τα παραπάνω, αντιλαμβανόμαστε ότι ο George W. Bush, χρησιμοποιεί τη σύναψη, προσπαθώντας να διαχωρίσει, εν πολλοίς, τους Μουσουλμάνους σε εκείνους που συνιστούν απειλή και σε εκείνους που δεν συνιστούν. Αυτό από μόνο του προδίδει ότι υπάρχει η πεποίθηση πως οι άνθρωποι καθίστανται απειλητικοί ή μη, αποκλειστικά

μέσα από τη σκοπιά των θρησκευτικών πεποιθήσεων, αγνοώντας παράγοντες όπως τα βιώματα, η προσωπικότητα, οι πολιτικές πεποιθήσεις. Όμως ακόμη και αν δεχθούμε τον διαχωρισμό του τ. προέδρου, ο τρόπος που επιλέγει να τον κάνει εγείρει εξίσου προβληματισμούς, καθότι δεν επιλέγει να τον κάνει με βάση κάποιον αντικειμενικό παράγοντα, αλλά με βάση ένα επινόημα αμερικανικής προέλευσης. Πρόκειται για έναν χαρακτηρισμό στον οποίο προέβη ένας αμερικανός γερουσιαστής το 1979, προκειμένου να αναφερθεί στη στάση ενός ιρανού ηγέτη που δεν ωφελούσε τα αμερικανικά συμφέροντα, θέτοντας μάλιστα στον αντίποδα του «ριζοσπαστικού Ισλάμ», με ό,τι αυτό συνεπάγεται, τον Χριστιανισμό και τον Σιωνισμό. Όπως υποστηρίζει και η Kumar, οι «ριζοσπαστικές ισλαμιστικές ομάδες δεν απορρέουν από τις διδαχές του Προφήτη Μωάμεθ, αλλά αποτελούν προϊόντα συγκεκριμένων ιστορικών συνθηκών» (Kumar, 2010, σ. 19).

Μέσα από τη ρητορική του Bush του νεώτερου, βλέπουμε ότι το αρχικό νοηματικό φορτίο της σύναψης παραμένει αναλλοίωτο. Ωστόσο, φαίνεται ότι αυτά που τοποθετούνται στον αντίποδα του «ριζοσπαστικού Ισλάμ» (όπως π.χ., η χριστιανοσύνη και η δημοκρατία), υπάρχει περίπτωση να αποτελούν έννοιες που δεν ασπάζονται, δεν αφομοιώνουν και δεν αποδέχονται ούτε οι καταχρηστικώς λεγόμενοι «καλοί» Μουσουλμάνοι, των οποίων η ποικιλομορφία εξακολουθεί να παραγνωρίζεται (Kumar, 2010, σ. 7). Το να μην αποδέχεται και να μην ασπάζεται, εντούτοις, κάποιος τις αξίες και τις πεποιθήσεις κάποιου άλλου, απέχει παρασάγγας από το να αποτελεί απειλή για τον πυρήνα και την ουσία των ίδιων των αξιών. Πρόκειται, επομένως, για έναν διαχωρισμό που βρίθει οριενταλιστικής διάθεσης, καθώς βασίζεται σε ένα λογικό σφάλμα, για το οποίο δομικό εργαλείο αποτέλεσε ένα κατασκευάσμα για το Ισλάμ που προήλθε έξω από το Ισλάμ. Οριενταλιστικό στοιχείο αποτελεί ακόμη και η λανθάνουσα βεβαιότητα που αποπνέει ο λόγος του George W. Bush ότι οι «μη απειλητικοί Μουσουλμάνοι», θα επιθυμούν εκείνο που οι ΗΠΑ έχουν και θέλουν να τους δώσουν.

Στον ίδιο λόγο, ο George W. Bush κάνει και την εξής πρόβλεψη: *«Αν αφήναμε ήσυχους αυτούς τους μοχθηρούς που μας επιτίθενται, εκείνοι δεν θα το έκαναν. Απλώς θα μετέφεραν το πεδίο της μάχης στα δικά μας εδάφη»*, για να συνεχίσει λέγοντας ότι η αμέλεια των ΗΠΑ να δράσουν κατά του ριζοσπαστικού Ισλάμ ισούται με απάρνηση των ιδανικών τους (The American Presidency Project, 31/01/2006). Η συγκεκριμένη παράγραφος κλείνει με τη διαβεβαίωση ότι οι ΗΠΑ *«δεν θα παραδοθούν ποτέ στο κακό»*. Βάσει των παραπάνω, ως κακό (evil) ορίζεται το ριζοσπαστικό Ισλάμ, και άρα

οτιδήποτε δεν συντάσσεται με τη δημοκρατία, την ελευθερία - όπως την ορίζουν οι ΗΠΑ. Η οριενταλιστική τάση που παρατηρούμε εν προκειμένω, είναι αυτή που περιγράφεται και στο τέταρτο δόγμα του Σαΐντ, καθότι ο αραβικός μουσουλμανικός κόσμος, φαίνεται να είναι κάτι που πρέπει να τεθεί υπό έλεγχο καθώς υφέρπει το ενδεχόμενο να αποτελέσει υπαρξιακή απειλή για τις ΗΠΑ.

Στο ίδιο κλίμα εκφωνείται και η ομιλία του στις 10 Ιανουαρίου 2007, με την οποία ανακοίνωνε την ανάγκη για εντατικοποίηση της παρουσίας αμερικανικών δυνάμεων στο Ιράκ, ενισχύοντας το επιχείρημά του αναφερόμενος στην ανατίναξη του σιτικού τεμένους Ασκαρίγια για την οποία υπεύθυνη θεωρήθηκε η Αλ-Κάιντα στο Ιράκ (The American Presidency Project, 10/01/2007). Ο George W. Bush σε αυτή του την ομιλία, κάνει λόγο για το Ισλάμ δύο φορές, με το επίθετο «ριζοσπαστικός» να προηγείται (radical Islamic extremists, radical Islamic empire). Και στις δύο αυτές περιπτώσεις, αποδίδει χαρακτήρα βεβαιότητας σε υποθέσεις που κάνει για την περίπτωση κατά την οποία οι ΗΠΑ δεν ενίσχυαν την παρουσία τους στην περιοχή. Πιο συγκεκριμένα, αν αποτύγγανε η Αμερική να καταστήσει το Ιράκ μια ασφαλή χώρα, τότε οι εξτρεμιστές του ριζοσπαστικού Ισλάμ θα γίνονταν πιο ισχυροί και ποιοτικά και ποσοτικά, ενώ η Αλ Κάιντα στη θέση της δημοκρατίας που οι ΗΠΑ είχαν καταφέρει να εδραιώσουν στο Ιράκ θα οικοδομούσαν μια «ριζοσπαστική ισλαμική αυτοκρατορία», θέτοντας σε κίνδυνο τις Ηνωμένες Πολιτείες. Παρατηρούμε, δηλαδή, και πάλι την ανάγκη για έλεγχο εκείνου που φαίνεται να αποτελεί απειλή για την ίδια την ύπαρξη της χώρας. Αυτό, βέβαια, δεν πλαισιώνεται με αντικειμενικά επιχειρήματα, παρά με υποθετικές προτάσεις. Παρατηρείται, επίσης, η τάση που έχει ο George W. Bush να χρησιμοποιεί το επίθετο «ριζοσπαστικό», σαν να λειτουργεί τρόπον τινά απενοχοποιητικά κάθε φορά που μετά από αυτό ακολουθεί αναφορά στο Ισλάμ, εφόσον θεωρητικώς δεν αναφέρεται στους «καλούς» Μουσουλμάνους, αλλά στους «κακούς».

Σε αυτό ακριβώς το σημείο, αναδεικνύεται η τέταρτη μορφή έκφρασης του οριενταλισμού που περιγράφει στο έργο του ο Σαΐντ, σύμφωνα με την οποία δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι έχουμε να κάνουμε με *Ανατολίτες*. Αυτό σημαίνει ότι πρόκειται για ανθρώπους που δεν είναι άξιοι εμπιστοσύνης, οπότε δεν θα πρέπει να εκπλησσομέθα σε περίπτωση που αποδειχθούν ανακόλουθοι. Η ως άνω μορφή έκφρασης του οριενταλισμού, εν προκειμένω, αναδεικνύεται ωστόσο με έναν αντίστροφο τρόπο. Χωρίζοντας τους Μουσουλμάνους σε «απειλητικούς» και «ευγενείς» εναποτίθεται με λανθάνοντα τρόπο ένα φορτίο ευθύνης στους τελευταίους.

Ένα φορτίο ευθύνης στο οποίο πρέπει να ανταποκριθούν, αποδεικνύοντας ότι είναι όντως ενάρετοι, όπως τους έχει χαρακτηρίσει η Δύση, και ότι δεν συντάσσονται με εκείνους που αποτελούν απειλή. Με αυτόν τον τρόπο, δηλώνοντας δηλαδή εκ των προτέρων την εμπιστοσύνη τους σε εκείνους, οι ΗΠΑ τους καλούν να φανούν αντάξιοι των προσδοκιών τους. Ο συγκεκριμένος τρόπος έκφρασης της οριενταλιστικής διάθεσης καθίσταται ακόμη φανερότερος μέσω της ρητορικής του τ. προέδρου Barack Obama.

Μέρος III: Παρουσίαση ρητορικής σε σχέση με το Ισλάμ από τον Πρόεδρο Barack Obama (2009-2016)

Από τον εναρκτήριο κιάλας λόγο της θητείας του, ο Barack Obama προσφέρει ενδιαφέρον υλικό προς συζήτηση. Στις 20 Ιανουαρίου του 2009, λοιπόν, και ενώ βρίσκεται στο σημείο κατά το οποίο εξηγεί πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος των ΗΠΑ στη διατήρηση της κληρονομιάς και των επιτευγμάτων των προηγούμενων χρόνων στη μάχη κατά της τρομοκρατίας, προβαίνει σε άμεση αναφορά προς τον «μουσουλμανικό κόσμο». Η φράση του έχει ως εξής: *«Προς τον μουσουλμανικό κόσμο, επιζητούμε να χαράξουμε νέα πορεία για το μέλλον βασισμένη στα αμοιβαία συμφέροντα και τον αμοιβαίο σεβασμό. Όσο για τους ηγέτες ανά τον κόσμο που ενθαρρύνουν τη διαμάχη ή που για τα δεινά της κοινωνίας τους κατηγορούν τη Δύση, πρέπει να γνωρίζετε ότι ο λαός σας θα σας κρίνει για αυτά που μπορείτε να φτιάξετε και όχι για αυτά που μπορείτε να καταστρέψετε»* (The American Presidency Project, 20/01/2009).

Ο τότε νεοεκλεγείς πρόεδρος των ΗΠΑ, παρατηρούμε ότι προτίθεται να συντηρήσει στη ρητορική του το αφήγημα που τοποθετεί τις ΗΠΑ στον ρόλο του ρυθμιστή της διεθνούς σκακιέρας. Ξεκινάει τη θητεία του απευθυνόμενος στον μουσουλμανικό κόσμο, δηλώνοντας την πρόθεση των ΗΠΑ για μια νέα πορεία. Στο συγκεκριμένο σημείο, δυσκολευόμαστε ενδεχομένως με την πρώτη ανάγνωση να ανιχνεύσουμε την οριενταλιστική διάθεση της φράσης και αυτό καθώς είναι διατυπωμένη με τρόπο θετικό. Η λέξη-κλειδί ωστόσο που προδίδει την τοποθέτηση του προέδρου είναι ο χαρακτηρισμός της πορείας ως «νέας». Προφανώς, για να υπάρξει μια νέα πορεία θα πρέπει κάτι να αφηθεί στο παρελθόν. Αυτό, ωστόσο, δεν διευκρινίζεται με σαφήνεια, αφήνοντας χώρο για τον αναγνώστη/ακροατή να προβεί ο ίδιος σε πιθανές ερμηνείες.

Με βάση, λοιπόν, τα λεγόμενα του Obama σε αυτή την ομιλία η φράση «*νέα πορεία*» (new way forward) θα μπορούσε να ερμηνευτεί με δύο τρόπους. Ο πρώτος είναι ως κεκαλυμμένη υπόσχεση των ΗΠΑ για λιγότερο παρεμβατισμό στα τεκταινόμενα των μουσουλμανικών χωρών. Ο λόγος για τον οποίο η ερμηνεία αυτή δεν φαίνεται ιδιαίτερα πιθανό να ισχύει είναι γιατί αμέσως μετά την υπό ανάλυση πρόταση σπεύδει να στηλιτεύσει όσους κατηγορούν τη Δύση για τα δεινά της κοινωνίας τους (their society's ills). Με αυτόν τον τρόπο, ο Barack Obama επισφραγίζει τον αμερικανικό παρεμβατισμό, υπονοώντας ότι η Δύση καλώς έχει αναμειχθεί σε καταστάσεις που έκρινε απαραίτητο, καθότι επρόκειτο για κοινωνίες που με τη φαυλότητά τους

επιζητούσαν την ανάμειξη αυτή. Επομένως, η πρώτη πιθανή ερμηνεία έχει ελάχιστες πιθανότητες να ισχύει εφόσον δεν υπάρχει λόγος να αφήσει κανείς στο παρελθόν μια τακτική που κατά τη γνώμη του έχει ευλόγως εφαρμόσει (Ojala, 2011, σ. 680).

Η δεύτερη πιθανή ερμηνεία είναι αυτή η «νέα πορεία» στην οποία αναφέρεται να συμβολίζει το, κατά κάποιον τρόπο, συγχωροχάρτι της Δύσης προς τον μουσουλμανικό κόσμο. Ο πατερναλιστικός ρόλος των ΗΠΑ ενισχύει την παραπάνω θέση. Στο πλαίσιο αυτού του ρόλου, μάλιστα, στην ίδια παράγραφο, ο Barack Obama νουθετεί τους ηγέτες των χωρών που κατ' εκείνον επιζητούν τη βία, προειδοποιώντας τους ότι θα κριθούν από τους λαούς τους ανάλογα με την πλευρά της ιστορίας στην οποία θα επιλέξουν να τοποθετηθούν. Φυσικά, η σωστή πλευρά της ιστορίας είναι η σύμπνοια με τις ΗΠΑ, οι οποίες μάλιστα είναι διατεθειμένες να παράσχουν τη βοήθειά τους, ακόμη και σε εκείνους, αν φανούν πρόθυμοι να την δεχθούν. Ο υπεροπτικός τόνος που ξεδιπλώνεται, συγκεκριμένα, σε αυτό το σημείο της ομιλίας του ενισχύει ακόμη περισσότερο τη δεύτερη ερμηνεία, καθότι δεν είναι συμβατός με την ταπεινότητα -ή έστω τη μετριοπάθεια- που συνεπάγεται μια δήλωση περί αναθεώρησης στάσης απέναντι σε μια συγκεκριμένη πλευρά του πλανήτη.

Εν προκειμένω, καθίσταται πασιφανές ότι πρόκειται για τη μορφή έκφρασης του οριενταλισμού του Σάϊντ, σύμφωνα με την οποία για να βελτιωθεί η Ανατολή, και συγκεκριμένα σε αυτό το σημείο ο μουσουλμανικός κόσμος, θα πρέπει να καταστεί έτοιμη να συνδιαλλαγεί με τη Δύση («[...]we will extend a hand if you are willing to unclench your fist») (The American Presidency Project, 20/01/2009).

Ιδιαίτερη αίσθηση στην κοινή γνώμη είχε προκαλέσει κατά τη διάρκεια του πρώτου έτους της θητείας του, η ομιλία του Obama στο Κάιρο, επομένως αξίζει να αναφερθούμε σε συγκεκριμένα σημεία της για τη συγκεκριμένη μελέτη.

Στην αρχή της ομιλίας του διαβάζουμε: «*Συναντιόμαστε σε καιρούς πολύ μεγάλης έντασης μεταξύ των ΗΠΑ και των Μουσουλμάνων ανά τον κόσμο, ένταση οι ρίζες της οποίας εντοπίζονται σε ιστορικές δυνάμεις, πέραν κάθε συζήτησης περί εφαρμογής πολιτικών στις μέρες μας*» (The American Presidency Project, 4/06/2009). Ενώ, λοιπόν, επανειλημμένα ο Obama δηλώνει ότι οι ΗΠΑ δεν βρίσκονται σε πόλεμο με το Ισλάμ («[...] America is not, and never will be, at war with Islam»), παραδέχεται ρητά ότι υπάρχουν εντάσεις. Το θέμα δεν παρουσιάζεται με διακρατικούς όρους. Δεν υπάρχει αντιστοιχία μεταξύ των μελών των παραπάνω εντάσεων. Από τη μία βρίσκονται οι

Ηνωμένες Πολιτείες, οι οποίες συνιστούν μια κρατική οντότητα και από την άλλη τοποθετούνται οι Μουσουλμάνοι σε όλο τον κόσμο. Αυτό από μόνο του προκαλεί μια αμηχανία καθότι ο τότε πρόεδρος ναι μεν υποστηρίζει ότι δεν τίθεται θέμα πολέμου εναντίον του Ισλάμ, αλλά ταυτόχρονα δηλώνει ότι υπάρχει ένταση μεταξύ ενός κράτους και 1,5 δισεκατομμυρίου πιστών, γενικά και αόριστα, ωσάν όλοι οι Μουσουλμάνοι του κόσμου να είναι κάτι ενιαίο (Kumar, 2010, σ. 7). Παράλληλα, αποδίδεται με ιδιαίτερα λανθάνοντα τρόπο και η ευθύνη για τη συνέχιση των εντάσεων αυτών, καθώς, εφόσον οι ΗΠΑ «δεν βρίσκονται σε πόλεμο με το Ισλάμ», εναπόκειται στους Μουσουλμάνους να δράσουν με τέτοιον τρόπο ώστε να απαλειφθούν οι υπάρχουσες εντάσεις. Το επιχείρημα αυτό ενισχύεται και από την πρότασή του μερικές σειρές παρακάτω, σύμφωνα με την οποία «η σαρωτική αλλαγή που έχει επιφέρει η νεωτερικότητα και η παγκοσμιοποίηση οδήγησε πολλούς Μουσουλμάνους να θεωρούν ότι η Δύση διάκειται εχθρικά προς τις παραδόσεις του Ισλάμ» (The American Presidency Project, 4/06/2009). Αυτό που διατυπώνεται ουσιαστικά είναι ότι ευθύνονται οι Μουσουλμάνοι για την εσφαλμένη, κατά τον Obama, αντίληψη που έχουν διαμορφώσει για τη διάθεση με την οποία διάκειται η Δύση προς τις θρησκευτικές τους παραδόσεις, αφαιρώντας από την τελευταία οποιαδήποτε πιθανότητα να έχει υποπέσει σε κάποιο ατόπημα.

Στη συνέχεια κάνει λόγο για τον τρόπο που «βίαιοι εξτρεμιστές έχουν εκμεταλλευτεί τις εντάσεις αυτές έχοντας ως σημείο αναφοράς μια μικρή αλλά ισχυρή μειονότητα Μουσουλμάνων». Στο συγκεκριμένο σημείο, αναφερόμενος στις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, προβαίνει σε μια καταχρηστική γενίκευση, αντιμετωπίζοντας και πάλι τους Μουσουλμάνους σαν κάτι αδιαίρετο (Kumar, 2010, σ. 7). Η μόνη διευκρίνιση που κρίνει απαραίτητο να κάνει υπάρχει μέσα από τον όρο «μειονότητα», τη στιγμή που η Αλ Κάιντα δεν είναι απλώς μια -μικρή μεν ισχυρή δε- μουσουλμανική οργάνωση, αλλά απορρέει από ένα συγκεκριμένο σύστημα ιδεών, αυτό του τζιχαντιστικού σαλαφισμού (Meleagrou-Hitchens, 2018, σ. 17). Πέραν της υπεραπλούστευσης, παρατηρούμε ότι πρόκειται και για τη μορφή έκφρασης οριενταλισμού που περιγράφει στο δεύτερο δόγμα ο Σαϊντ, σύμφωνα με την οποία η Δύση διαμορφώνει τις «γενικές αλήθειες» της μέσα από αναπαραστάσεις που δημιουργεί ή ίδια για την Ανατολή, και εν προκειμένω για το Ισλάμ και τους Μουσουλμάνους, αντί να προτιμά να τοποθετείται με ακρίβεια και με βάση τις «σύγχρονες πραγματικότητες» (Σαϊντ, 1996, σ. 362).

«Η Αμερική και το Ισλάμ πρέπει να βασίζονται σε αυτό που πράγματι είναι το Ισλάμ και όχι σε αυτό που δεν είναι. Και το θεωρώ ευθύνη μου ως Προέδρου των ΗΠΑ να καταπολεμώ τα αρνητικά στερεότυπα του Ισλάμ, όπου αυτά εμφανίζονται» (The American Presidency Project, 4/06/2009). Οι προπαρατεθείσες προτάσεις συγκεντρώνουν αρκετά οριενταλιστικά στοιχεία καθότι μέσα από αυτές, ο αμερικανός, χριστιανός πρόεδρος υπονοεί ότι έχει γνώση του τί είναι το Ισλάμ, σαν να πρόκειται για ένα και μόνο «πράγμα». Στη συνέχεια, δηλώνει πως είναι ευθύνη του να μάχεται κάθε στερεοτυπική αντίληψη που παρουσιάζει με αρνητικό τρόπο το Ισλάμ, όπου και αν αυτή εμφανίζεται. Εδώ, βρισκόμαστε ενώπιον μιας προσπάθειας του Obama να κολακεύσει το ακροατήριό του, αναλαμβάνοντας μια ευθύνη που δεν του αναλογεί (Hamid, 2017), επιβεβαιώνοντας το πρώτο δόγμα οριενταλισμού του Σαϊντ, σύμφωνα με το οποίο η Δύση θεωρεί ότι είναι ανώτερη από την Ανατολή, εν προκειμένω την ισλαμική. Από τα λεγόμενά του συμπεραίνουμε ότι η πατερναλιστική Δύση είναι σε θέση να προστατεύσει το Ισλάμ από τα στερεότυπα που υπάρχουν για εκείνο, υποτιμώντας τις δυνατότητες της Ανατολής σε σχέση με αυτό το θέμα και θεωρώντας δεδομένο ότι ο ισλαμικός κόσμος θα καλοδεχθεί μια τέτοιου είδους υπεράσπιση από τη Δύση, άξονας της οποίας θα είναι ο ερμηνευτικός επαναπροσδιορισμός ενός πολιτιστικού στοιχείου μακριά από εκείνη, όταν και όποτε η ίδια κρίνει ότι βάλλεται αδίκως. Άξιο αναφοράς είναι, επίσης, και ότι ο Obama δεν κάνει καμία αναφορά στον ρόλο της Δύσης στην προώθηση των *«αρνητικών στερεοτύπων»* για το Ισλάμ, ενάντια των οποίων προθυμοποιείται να το υπερασπιστεί.

Η παραπάνω δέσμευση, εντούτοις, δεν διατυπώνεται χωρίς καμία διάθεση ιδιοτέλειας (Chirindo & Neville-Shepard, 2015, σ. 226), καθώς αμέσως μετά ακολουθεί η παρακάτω πρόταση: *«Όμως η ίδια αρχή θα πρέπει να εφαρμόζεται και σε ό,τι αφορά τις μουσουλμανικές αντιλήψεις για την Αμερική. Όπως οι Μουσουλμάνοι δεν αντιπροσωπεύονται από πρόχειρα στερεότυπα, έτσι και στην Αμερική δεν ταιριάζει το πρόχειρο στερεότυπο μιας εγωκεντρικής αυτοκρατορίας»* (The American Presidency Project, 4/06/2009). Ο αμερικανός πρόεδρος θεωρεί ότι είναι σε θέση να επιβάλει (must apply) την ίδια στάση που εκείνος επέλεξε να υιοθετήσει για τη συγκεκριμένη του ομιλία απέναντι στο Ισλάμ, σε όλους τους Μουσουλμάνους, με άξονα αυτή τη φορά, τις αντιλήψεις τους για την Αμερική. Πρόκειται για μια αρκετά υπεροπτική θέση, καθώς οι αντιλήψεις ούτε επιβάλλονται ούτε μπορούν να τροποποιηθούν εν μία νυκτί και κατόπιν μονομερούς προτροπής. Αντιθέτως, διαμορφώνονται με τον χρόνο και

παράλληλα με τις επικρατούσες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες. Και πάλι στην προκειμένη περίπτωση, οι Μουσουλμάνοι φαίνεται να έχουν την ευθύνη να αλλάξουν τις αντιλήψεις τους για την Αμερική -τις αντιλήψεις που ο Obama δηλώνει ότι έχουν- ανταποκρινόμενοι θετικά σε μια προσπάθεια ελέγχου των πεποιθήσεών τους από πλευράς των ΗΠΑ.

Οι ευθύνες που καλούνται να επωμιστούν οι Μουσουλμάνοι όλου του κόσμου καθίστανται με σαφέστερο τρόπο εμφανείς, με τον Barack Obama να τους καλεί να απομονώσουν και να απομακρύνουν από τις μουσουλμανικές τους κοινότητες τους εξτρεμιστές: *«Όσο συντομότερα οι εξτρεμιστές απομονωθούν και απορριφθούν (“unwelcomed”) σε μουσουλμανικές κοινότητες, τόσο πιο σύντομα θα είμαστε όλοι ασφαλείς»*. Στην πραγματικότητα, πρόκειται για την προτροπή της Δύσης προς τη μουσουλμανική Ανατολή να συμπλεύσει με την πρώτη (*“[...]will do so in partnership with Muslim communities”*). Ο πρόεδρος Obama τους καλεί, λοιπόν, εφόσον και εκείνοι απειλούνται από τη βία συγκεκριμένων *«μουσουλμανικών μειονοτήτων»*, όπως τις αποκάλεσε παραπάνω, να τις αποκηρύξουν και να ταχθούν με τη Δύση στην προσπάθειά της να κάνει τον κόσμο ένα ασφαλές μέρος για όλους (The American Presidency Project, 4/06/2009). Στο συγκεκριμένο σημείο, πέρα από το ότι η ρητορική του Obama συντελεί στη διαμόρφωση της εντύπωσης ότι υπάρχουν δύο ειδών Μουσουλμάνων, εκείνοι που συνιστούν και εκείνοι που δεν συνιστούν απειλή, αναδεικνύει και μια βαθύτερη πεποίθηση της Δύσης, βάσει της οποίας οι εξάρσεις βίας από τζιχαντιστικές οργανώσεις θέτουν στο στόχαστρο πρωτίστως τις ΗΠΑ, παραβλέποντας την πολυπλοκότητα και τις δυναμικές που υπάρχουν πίσω από τη δράση τους (Kumar, 2010, σ. 19), αλλά και το γεγονός ότι τα κινήματα αυτά δεν έχουν ως κύριο στόχο την πλήξη της Δύσης, αλλά όλων όσοι δεν συμπλέουν με τις πρωτόγονες επιταγές του σαλαφισμού (Candiard, A. 2018, σ. 79).

Η τάση γενίκευσης και υπεραπλούστευσης των πραγμάτων από τον τότε πρόεδρο Obama συνεχίζεται και σε επόμενες ομιλίες του όπως σε αυτή της 1^{ης} Δεκεμβρίου του 2009, μέσω της οποίας ανακοινώνει την αύξηση της αμερικανικής παρουσίας στα σύνορα Αφγανιστάν και Πακιστάν (The American Presidency Project, 1/12/2009). Καθότι η ως άνω αύξηση είχε να κάνει με την ανάσχεση της όποιας δυναμικής διέθετε η Αλ Κάιντα, αναφέρεται σε αυτήν ως μια ομάδα εξτρεμιστών που έχει διαστρεβλώσει και βεβηλώσει το Ισλάμ (*“distorted and defiled”*). Εν προκειμένω, φαίνεται σαν η Αλ

Κάιντα, να αποτελεί ένα εξωγενές στοιχείο του Ισλάμ, με στόχο να αλλοιώσει τη φήμη του προς τα έξω (Obaid & Fahad, 2012, σ. 14). Ο αμερικανός πρόεδρος, λοιπόν, τοποθετεί τον σαλαφισμό έξω από το Ισλάμ και μάλιστα τον ψέγει γιατί έχει παραποιήσει τον τρόπο που αυτό γίνεται αντιληπτό στον κόσμο, και συγκεκριμένα στη Δύση («[...] έχει κάνει ορισμένους στη χώρα μου να θεωρούν το Ισλάμ αναπόφευκτα εχθρικό») (The American Presidency Project, 4/06/2009). Ο σαλαφισμός, ωστόσο, δεν αποτελεί «μια μορφή παρέκκλισης από τη νόρμα: αλλά πρόκειται για [ενν. έναν από τους τρόπους] να καταλαβαίνει κανείς την πολύμορφη πραγματικότητα του Ισλάμ» (Candiard, A. 2018, σ. 74). Πέραν τούτου, η απόφασή του περί εντατικοποίησης της αμερικανικής παρουσίας στο Αφγανιστάν, δεν είναι ανάλογη με την εναπομείνασα παρουσία της Αλ Κάιντα, στην οποία αποδίδει πολύ μεγαλύτερη βαρύτητα απ' ό,τι της αναλογεί τη συγκεκριμένη χρονική συγκυρία, παραπληροφωρώντας τον αμερικανικό λαό (Gerges, 2009).

Ο οριενταλισμός σε αυτό το σημείο φανερώνεται τόσο μέσα από την υπόγεια πεποίθηση ότι το Ισλάμ με κάποιον τρόπο χρειάζεται, επιθυμεί την καλή γνώμη της Δύσης, όσο και μέσα από το ότι και πάλι η ευθύνη για την όποια διαστρέβλωση της θρησκείας του Ισλάμ -η οποία σε αντίθεση με το πώς παρουσιάζεται στον πολιτικό λόγο του προέδρου δεν είναι μία και αδιάσπαστη- βαραίνει το «εξωγενές στοιχείο» που κατά τη Δύση την προκαλεί, και σε καμία περίπτωση την ίδια τη Δύση που την προωθεί.

Εδώ παρατηρούμε να ξεδιπλώνεται ένας συνδυασμός των δύο πρώτων δογμάτων του Σαΐντ, καθότι από τη μία πλευρά έχουμε την ανωτερότητα των ΗΠΑ μέσω της αποποίησης των ευθυνών για την παρουσίαση του Ισλάμ στο ευρύ κοινό, αλλά και την παραποίηση της πραγματικότητας μέσω μιας υπεραπλουστευμένης αναπαράστασης που εξυπηρετεί το αφήγημά τους περί ασφάλειας και παρουσίας στην Ανατολή.

Η Αλ Κάιντα ως εξωγενές στοιχείο, σε σχέση πάντα με το Ισλάμ, συνεχίζει να υπάρχει στις ομιλίες του Barack Obama, με τον τελευταίο να δηλώνει, στο πλαίσιο μεταγενέστερης τοποθέτησής του για τη βελτίωση της εσωτερικής ασφάλειας, τη βεβαιότητά του για το γεγονός ότι η «*συντριπτική πλειονότητα των Μουσουλμάνων απορρίπτει την Αλ Κάιντα*» (The American Presidency Project, 7/01/2010). Πέραν της αντιμετώπισης της Αλ Κάιντα ως ενός στοιχείου έξω από το Ισλάμ, ωστόσο, αναδεικνύονται και στοιχεία οριενταλισμού του τέταρτου δόγματος του Σαΐντ,

σύμφωνα με το οποίο τη στιγμή που η Δύση θα θελήσει να «δαμάσει» την Ανατολή - ως απόρροια της ανάγκης που υπάρχει να τεθεί υπό έλεγχο εξαιτίας του φόβου που αποπνέει- θεωρείται αυτονόητο ότι εκείνη οφείλει να υπακούσει. Αυτό υποδηλώνεται μέσα από τη σιγουριά ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των Μουσουλμάνων απορρίπτει την Αλ Κάιντα, άρα τάσσεται με τη Δύση και ακολουθεί τον δρόμο μέσω του οποίου εκείνη θεωρεί ότι οι εξάρσεις βίας θα αντιμετωπιστούν αποτελεσματικότερα. Η ερμηνεία αυτή ενισχύεται και μέσα από την προσπάθεια, που αποτυπώνεται μερικές γραμμές παρακάτω στην ίδια ομιλία, να πείσει το μουσουλμανικό κοινό να ταχθεί στο πλευρό των ΗΠΑ, καθώς η εναλλακτική τους είναι το *«όραμα θανάτου και θλίψης»* που προσφέρει η Αλ Κάιντα (The American Presidency Project, 7/01/2010).

Προχωρώντας στην αναδρομή των ομιλιών, θα συναντήσουμε την παραπάνω τάση και στο μήνυμα για την κατάσταση της Ένωσης του 2011. Συγκεκριμένα, προς το τέλος του μηνύματός του, ο πρόεδρος Obama αναφέρει: *«Και ενώ οι εξτρεμιστές προσπαθούν να πυροδοτήσουν πράξεις βίας εντός των συνόρων μας, εμείς απαντάμε με τη δύναμη των κοινοτήτων μας, με σεβασμό στο κράτος δικαίου και με τη βεβαιότητα (conviction) ότι οι αμερικανοί Μουσουλμάνοι αποτελούν μέλη της οικογένειας των Αμερικανών»* (The American Presidency Project, 25/01/2011).

Το παραπάνω συνιστά έμμεση «εντολή» προς τους Μουσουλμάνους των ΗΠΑ, ώστε να μην προβούν σε κάποια ενέργεια που θα έθετε υπό αμφισβήτηση την προπαρατεθείσα δήλωση του Obama και δεν αφήνει ουσιαστικά περιθώριο διαφοροποίησης. Καλούνται, επίσης, με έναν τρόπο, να αποδείξουν με τη στάση τους ότι είναι άξιοι να αποτελούν μέλη της οικογένειας των ΗΠΑ. Ακόμη, τίθενται στο στόχαστρο καθώς, εμμέσως παρουσιάζονται ως η μόνη πηγή δυνητικού κινδύνου για την ασφάλεια της χώρας. Δηλαδή, αν για κάποιον λόγο, επέκειτο μια εκ των έσω απειλή, το πιθανότερο είναι ότι, ανάμεσα από όλες τις κοινότητες της *«οικογένειας των Αμερικανών»* αυτή θα προερχόταν από τη μουσουλμανική. Εξ ου και η χρήση μιας τόσο ισχυρής λέξης όσο η λέξη *«conviction»*, με την οποία ουσιαστικά επιδιώκει να μην αφήσει περιθώριο σε όσους διανοούνται να «ξεστρατίσουν». Θέτει, κατ' αυτόν τον τρόπο τους αμερικανούς Μουσουλμάνους στο στόχαστρο, δημιουργώντας ένα κλίμα καχυποψίας απέναντί τους (Mullin, 2011, σ. 4).

Επιπλέον, όσο καλόπιστα και να προσεγγίσει κανείς την παραπάνω φράση του Barack Obama, δεν γίνεται να μην παρατηρήσει την υπερβολή που τη διαπερνά, όχι μόνο στη

χρήση της λέξης «conviction», αλλά και στην ανάγκη επιτονισμού της αμερικανικής ιδιότητας ενός στοιχείου, τη στιγμή μάλιστα που κατά τα λεγόμενά του αυτή θεωρείται δεδομένη. Εντούτοις, με βάση την αριστοτελική λογική όσο περισσότερη ένταση δίνει κανείς σε κάτι για το οποίο πασχίζει να πείσει ότι ισχύει, τόσο πιθανότερο είναι αυτό να μην ισχύει καθόλου.

Η ανακοίνωσή του για την εξουδετέρωση του Bin Laden, τον Μάιο του 2011, δεν θα μπορούσε να μην περιλαμβάνει παρεμφερείς αναφορές και επαναβεβαιώσεις ότι οι ΗΠΑ «δεν βρίσκονται σε πόλεμο με το Ισλάμ», καθώς και απόπειρες πλήρους αποσύνδεσης του μουσουλμανικού στοιχείου από τον μέχρι τότε επικεφαλής της Αλ Κάιντα. «*O Bin Laden δεν ήταν ένας μουσουλμάνος ηγέτης, ήταν δολοφόνος Μουσουλμάνων. [...] Επομένως ο θάνατός του θα πρέπει να είναι καλοδεχούμενος από όλους όσοι πιστεύουν στην ειρήνη και στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια*», δηλώνει ο Barack Obama (The American Presidency Project, 01/05/2011). Για ακόμη μια φορά, ο Barack Obama καλεί τους Μουσουλμάνους να αποδείξουν ότι είναι με το μέρος της «ειρήνης» και της «ανθρώπινης αξιοπρέπειας», επιδοκιμάζοντας την εφαρμογή της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, στα εδάφη της Ανατολής, με βασικό του επιχείρημα ότι στο στόχαστρο της Αλ Κάιντα βρίσκονται και οι Μουσουλμάνοι. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η βία της πολιτισμένης Δύσης δικαιολογείται ενάντια στη βία της βάρβαρης ισλαμικής Ανατολής (Kumar, 2010, σ. 16). Οι ΗΠΑ, ως εκ τούτου, εμφανίζονται ως σωτήρας όσων βρίσκονται υπό απειλή, υποτιμώντας τις δυνατότητές των τοπικών δρώντων να επιλύσουν τα δικά τους προβλήματα. Όπως, λοιπόν, κατά το τρίτο δόγμα του Σαϊντ, η Ανατολή παρουσιάζεται ως ανίκανη να αυτοπροσδιοριστεί, έτσι και στην προκειμένη περίπτωση, οι Μουσουλμάνοι παρουσιάζονται να αδυνατούν να αναλάβουν δράση για τα προβλήματά τους και θα πρέπει να είναι ευγνώμονες που κάποιος άλλος το κάνει για εκείνους, χωρίς να το έχουν ζητήσει.

Η ανάλυση του λόγου της πρώτης θητείας του προέδρου Obama σε σχέση με το Ισλάμ ολοκληρώνεται με την ομιλία του ενώπιον της ΓΣ των ΗΕ στην Νέα Υόρκη, τον Σεπτέμβριο του 2012. Στη συγκεκριμένη ομιλία πραγματεύεται τις διαδηλώσεις και τις διαμαρτυρίες που εκτυλίσσονταν στις αραβικές χώρες, στο πλαίσιο της Αραβικής Άνοιξης, και συγκεκριμένα την επίθεση που δέχθηκε αμερικανική αποστολή στη Λιβύη, με αφορμή μια προσβλητική ταινία που είχε κυκλοφορήσει, με αφετηρία τις ΗΠΑ και επίκεντρο τον Προφήτη Μωάμεθ. Με ηγετική διάθεση, λοιπόν, ο πρόεδρος απευθύνει πρόσκληση ενότητας στη μάχη απέναντι στη βία και το μίσος, για να

συνεχίσει με μια πρόκληση απέναντι στον μουσουλμανικό κόσμο. Μια πρόκληση προκειμένου να αποδείξουν ότι είναι άξιοι της εμπιστοσύνης των ΗΠΑ: *«Όμως, για να φανούν άξιοι εμπιστοσύνης (to be credible), εκείνοι που καταδικάζουν τη συκοφαντία αυτή, πρέπει να καταδικάζουν επίσης το μίσος που βλέπουμε όταν ατιμάζονται εικόνες του Ιησού Χριστού ή όταν καταστρέφονται εκκλησίες»* (The American Presidency Project, 25/09/2012).

Εδώ έχουμε εφαρμογή της τέταρτης μορφής έκφρασης του οριενταλισμού, βάσει της οποίας η Ανατολή είναι σε θέση να εξελίσσεται μόνο όταν βρίσκεται σε σύμπτωση με τη Δύση, αλλά και βάσει της οποίας η αξιοπιστία της δοκιμάζεται διαρκώς. Όσοι λοιπόν διαμαρτυρήθηκαν για και προσβλήθηκαν από το ατιμωτικό βίντεο που κυκλοφόρησε, θα πρέπει να αποδείξουν το ήθος και την ευθιξία τους όταν βάλλεται και ο Χριστιανισμός. Διαφορετικά, θα καταστούν αναξιόπιστοι.

Τέλος, στην αμέσως επόμενη παράγραφο, η ενωτική του διάθεση συνεχίζει, όμως αυτή τη φορά δεν ασχολείται, αποκλειστικά, με θρησκευτικά στοιχεία που έχουν συνδεθεί ιστορικά με τη Δύση, της οποίας τοποθετείται ως εκπρόσωπος, από τη μία πλευρά, και την Ανατολή από την άλλη. Αντιθέτως, με τη φράση *«Ας καταδικάσουμε τις εντάσεις εναντίον των Σούφι και Σία προσκνητων»*, επιχειρεί να αναμειχθεί και να λάβει θέση για τις εσωτερικές διαμάχες που προκύπτουν, με μια γενικόλογη προτροπή και υποβαθμίζοντας την πολυπλοκότητα που διαπερνά τις διακλαδώσεις και τις υποδιακλαδώσεις του Ισλάμ, σαν η σύμπτωση των τελευταίων να είναι κάτι απλό (The American Presidency Project, 25/09/2012).

Από την αρχή κιάλας της δεύτερης θητείας του, οι μετά βεβαιότητας αναφορές σε σχέση με το «ισοζύγιο» του μουσουλμανικού πληθυσμού από το οποίο προκύπτει ότι η πλειονότητα απορρίπτει την ιδέα αντιπαράθεσης Ισλάμ-ΗΠΑ, είναι υπαρκτές (The American Presidency Project, 23/05/2013). Με αυτή του την ομιλία, ωστόσο, στο National Defense University, στις 23 Μαΐου του 2013, ο πρόεδρος Obama μεταθέτει και ρητά τη μάχη στο πεδίο της βούλησης και των ιδεών (*“battle of wills, a battle of ideas”*). Η αντίθεση (*“this ideology is based on a lie”*) μεταξύ του ιδεολογικού υποβάθρου της Δύσης και εκείνης της μειονότητας Μουσουλμάνων που μαστίζουν (*“Deranged or alienated individuals”*) τον πλανήτη εντάσσεται και ρητά στον λόγο του. Παράλληλα, εξακολουθεί να αναφέρει τους Μουσουλμάνους εν γένει ως εκείνους που βρίσκονται άμεσα στο στόχαστρο της παραπάνω μειονότητας, δηλώνοντας ότι οι

θάνατοι Μουσουλμάνων από ενέργειες που έχουν τη βάση τους στην τρομοκρατία είναι πολύ περισσότεροι από τις απώλειες άμαχου πληθυσμού λόγω επιθέσεων αμερικανικών drones, προκειμένου να δικαιολογήσει την παρατεταμένη παρουσία των ΗΠΑ στα εδάφη των μουσουλμανικών χωρών (Kumar, 2010, σ. 16). Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο Barack Obama επιχειρεί να στρέψει την προσοχή του μουσουλμανικού του κοινού στο γεγονός ότι ο «εχθρός» βρίσκεται ανάμεσά τους. Με αυτά τα δεδομένα, εξαίρει την κοινότητα μουσουλμάνων Αμερικανών οι οποία συμβάλλει στην αποτροπή εξάρσεων βίας που απορρέουν από τον τζιχαντισμό και συνεργάζεται με τους θεσμούς επιβολής του νόμου κάθε φορά που κάποιος κάνει στροφή προς τη βία (*“drifting towards violence”*).

Σε αυτό το σημείο, πέραν του ότι μια κοινότητα επιφορτίζεται τρόπον τινά με μια ευθύνη που θεσμικά δεν της αναλογεί, παρατηρούμε ότι αυτό συμβαίνει σε ένα πλαίσιο «ανταλλαγής υπηρεσιών». Ο ίδιος ο Obama αναφέρεται στη συμβολή αυτή των μουσουλμάνων Αμερικανών με όρους συνεργασίας (*“partnership”*), για την ευόδωση της οποίας οι ΗΠΑ παρουσιάζονται να έχουν προσφέρει το αντάλλαγμα τους: *«Και αυτές οι συνεργασίες μπορούν να λειτουργήσουν μόνο όταν αναγνωρίζουμε ότι οι Μουσουλμάνοι αποτελούν θεμελιώδες μέρος της οικογένειας των Αμερικανών»* (The American Presidency Project, 23/05/2013).

Ο πρόεδρος Obama επιμένει, επίσης, να δηλώνει κατηγορηματικά ότι οι ΗΠΑ δεν είναι σε πόλεμο με το Ισλάμ (The American Presidency Project, 23/05/2013). Με αυτή τη διατύπωση, ωστόσο, δημιουργείται ο χώρος να καταλάβει κανείς ότι εφόσον οι ΗΠΑ δεν είναι σε πόλεμο με το Ισλάμ, αλλά με τους εξτρεμιστές-τρομοκράτες, οι τελευταίοι δεν έχουν σε τίποτα να κάνουν με αυτό. Από την άλλη πλευρά, όμως, έχουμε παραθέσει επανειλημμένα ότι κατά τον αμερικανό πρόεδρο οι τρομοκράτες αποτελούν μια μικρή μειονότητα Μουσουλμάνων. Εν προκειμένω, λοιπόν, προκύπτουν δύο συμπεράσματα. Πρώτον, ο Obama φαίνεται να τοποθετεί τον εαυτό του σε μια θέση που του επιτρέπει να ορίζει τί είναι Ισλάμ και τί δεν είναι, γεγονός αντιπροσωπευτικό της πεποίθησης περί ανωτερότητας της Δύσης σε σχέση με τον αραβοϊσλαμικό κόσμο, καθώς και πάλι επιλέγεται η αλήθεια να διαμορφωθεί μέσα από την οπτική των ΗΠΑ και όχι με βάση τις κατά τόπους πραγματικότητες, ενώ επιβεβαιώνεται και η τάση υπεραπλούστευσης μιας θρησκείας για την οποία δεν καταλήγουν σε μία και μοναδική ερμηνεία οι ίδιοι της οι πιστοί και μελετητές. Δεύτερον, προωθείται «ένα» Ισλάμ ως μη απειλητικό και υγιές, όμως αυτό δεν τεκμηριώνεται με επιχειρήματα. Το μοναδικό κριτήριο

παρουσιάζεται να είναι αν οι Μουσουλμάνοι συμμορφώνονται προς τις υποδείξεις των ΗΠΑ ή όχι και αν συνεργάζονται, σε ό,τι αφορά τη μάχη τους ενάντια σε μια μικρή μεν αλλά πανούργα μουσουλμανική μειονότητα. Έτσι, δεν επαινείται κάποια επιμέρους διακλάδωση του Ισλάμ χάρη σε κάποιες ιδέες με τις οποίες τυχαίνει να ταυτίζονται οι ΗΠΑ, αλλά ο διαχωρισμός είναι δυαδικός: οι Μουσουλμάνοι που συνεργάζονται με τη Δύση και άρα είναι το Ισλάμ και οι Μουσουλμάνοι τρομοκράτες που δεν είναι το Ισλάμ.

Η αντιπαραβολή εν είδει αναμέτρησης της Ανατολής με τη Δύση, με σημείο αναφοράς τη θρησκεία συνεχίζεται και κατά την εκφώνηση της ομιλίας του ενώπιον της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών στις 24 Σεπτεμβρίου του 2013 κατά την οποία διατυπώνονται τα εξής:

«Αντιλαμβανόμαστε ότι τέτοιου είδους μακροχρόνια ζητήματα [ενν. εντάσεις σε δογματικό επίπεδο] δεν μπορούν να επιλυθούν από άλλους. Πρέπει να αντιμετωπιστούν από τις ίδιες της μουσουλμανικές κοινότητες. Όμως έχουμε δει και στο παρελθόν εξουθενωτικές διαμάχες [ενν. μεταξύ Καθολικών και Προτεσταντών] να φτάνουν στο τέλος τους. [...] Έτσι, πιστεύουμε ότι οι ίδιες αυτές δογματικές διαμάχες στη Μέση Ανατολή και τη Βόρειο Αφρική μπορούν να ξεπεραστούν» (The American Presidency Project, 19/02/2015).

Ο πρόεδρος Obama επιλέγει να χρησιμοποιήσει θρησκευτικές διαμάχες που εκτυλίχθηκαν και επιλύθηκαν στη Δύση ως παράδειγμα προς μίμηση για τις εντάσεις που υπάρχουν μεταξύ των διακλαδώσεων του Ισλάμ, ελπίζοντας σε μια επίλυση των τελευταίων με παρεμφερή έκβαση. Και σε αυτήν την περίπτωση η προσέγγιση των πραγμάτων με όρους οριενταλισμού και συγκεκριμένα του πρώτου δόγματος κατά τον Σαϊντ, βάσει του οποίου η ανεπτυγμένη και εξελιγμένη Δύση στέκεται απέναντι σε μια Ανατολή που βρίσκεται σε πολύ πρώιμο στάδιο, είναι εμφανής.

Με δυτικούς όρους καλεί επίσης τους έχοντες εξουσία Σουνίτες και Σίιτες της Συρίας να έρθουν σε διάλογο και συνεννόηση προκειμένου να διευθετήσουν τις διαφορές τους, αντί να χρησιμοποιούν μεθόδους όπως οι πόλεμοι δι' αντιπροσώπων (The American Presidency Project, 19/02/2015).

Παράλληλα, στις 19 Φεβρουαρίου του 2015, κατά την εισήγησή του στη Σύνοδο του Λευκού Οίκου για την αντιμετώπιση της βίας και του εξτρεμισμού, τονίζει τη σημασία της απόρριψης των εξτρεμιστών από τους υπόλοιπους Μουσουλμάνους και τους

εναποθέτει την ευθύνη της απάρνησης στρεβλών (“*twisted*”) ερμηνειών του Ισλάμ, παραγνωρίζοντας και πάλι την πολυμορφία και την πολυπλοκότητά του. Αυτό καθώς η παραπάνω διατύπωση, ωθεί τον δέκτη στο συμπέρασμα ότι υπάρχει ορθή και εσφαλμένη ερμηνεία του Ισλάμ, τη στιγμή που κάτι τέτοιο δεν ισχύει (Candiard, A. 2018, σ. 19). Έπειτα, υποπίπτει σε μια, κατά τη γνώμη μου αντίφαση, εφόσον πέρα από τις «στρεβλές» ερμηνείες του Ισλάμ, καλεί τους Μουσουλμάνους να αντιταχθούν σε κάτι που εν προκειμένω παρουσιάζεται ως ψευδές: ότι οι ΗΠΑ συμμετέχουν σε μια μάχη πολιτισμών (“*clash of civilizations*”). Η ως άνω δήλωση προκαλεί αρκετή αμηχανία, αν αναλογιστούμε τα λεγόμενά του περί μάχης ιδεών, τον Μάιο του 2013, δοθέντος ότι πρόκειται για έννοιες αν μη τί άλλο συναφείς (The American Presidency Project, 23/05/2013).

Κατά το τέλος του 2015, με αφετηρία τη μαζική δολοφονία 14 Αμερικανών στο San Bernardino από έναν άνδρα και μία γυναίκα, στις 2 Δεκεμβρίου, ο Barack Obama απευθύνει ομιλία στο αμερικανικό έθνος γύρω από τη στρατηγική της χώρας κατά της τρομοκρατίας. Κατά τη διάρκεια του λόγου του, αναφέρεται με βεβαιότητα (“*[...] it is clear that [...]*”) στο γεγονός ότι το ζευγάρι των δραστών είχε ασπαστεί κάποια «διαστρεβλωμένη ερμηνεία του Ισλάμ που κηρύσσει πόλεμο εναντίον της Αμερικής και της Δύσης. [...] Επομένως επρόκειτο για μια πράξη τρομοκρατίας, που σχεδιάστηκε για να σκοτωθούν αθώοι» (The American Presidency Project, 6/12/2015). Είναι σαφές, επομένως, ότι ο Barack Obama κάνει λόγο για τρομοκρατική ενέργεια πηγή της οποίας ήταν κάποια από τις φαύλες ερμηνείες που κατά τη γνώμη του υπάρχουν για το Ισλάμ. Αξίζει να σημειωθεί, ότι ο λόγος του τότε προέδρου εκφωνείται στις 6/12/2015. Σε άρθρο των NYT, ωστόσο, με ημερομηνία 10/12/2015, διαβάζουμε ότι το FBI ερευνούσε την υπόθεση ως τρομοκρατική ενέργεια, με ερωτηματικό σε ό,τι αφορά τη σύνδεση των δραστών με τον ισλαμικό εξτρεμισμό (“*potential link to Islamic extremism*”) (Times, 2015).

Σε αυτό το σημείο, αποκαλύπτεται μια προκατάληψη εναντίον του Ισλάμ. Ο αμερικανός πρόεδρος παρουσιάζει δημόσια μια προσωπική του εκτίμηση ως απόλυτη βεβαιότητα, τη στιγμή που 4 μέρες μετά την εκφώνηση της συγκεκριμένης του ομιλίας, το FBI ακόμη διερευνά αν υπήρχε όντως σύνδεση της ενέργειας με τον «ισλαμικό εξτρεμισμό». Ενδιαφέρον έχει ακόμη ότι στο ίδιο άρθρο των Times διαβάζουμε πως αν επιβεβαιωθεί η παραπάνω σύνδεση, τότε οι απώλειες ανθρώπινων ζωών εξαιτίας τέτοιου είδους ενεργειών, μετά την 11^η Σεπτεμβρίου, θα ανέρχονται σε 45, ενώ οι

απώλειες ανθρώπινων ζωών από εξτρεμιστές χωρίς ισλαμικό πρόσημο (δηλ. ρατσιστές, αντιφρονούντες κ.λπ.) ανέρχονταν μέχρι εκείνη τη στιγμή σε 48. Αυτό φανερώνει πως, στατιστικά, όσο πιθανό ήταν οι αυτουργοί της μαζικής δολοφονίας του San Bernadino να ενεργούν με αφετηρία το Ισλάμ, τόσο πιθανό ήταν αυτό να μην ίσχυε. Ως εκ τούτου, με αυτό το πρόχειρο συμπέρασμα, ο πρόεδρος Obama, δεν βοηθά το αφήγημα που προσπαθεί να παρουσιάσει. Ότι δηλαδή οι Μουσουλμάνοι αποτελούν ισότιμα μέλη της αμερικανικής οικογένειας, ότι οι ΗΠΑ στο στόχαστρό τους δεν έχουν το Ισλάμ, αλλά και ότι οι αμερικανοί πολίτες δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζουν με καχυποψία τους μουσουλμάνους συμπολίτες τους, ιδέες που εντάσσονται στην ίδια ομιλία για τα γεγονότα της 2ας Δεκεμβρίου του 2015, αλλά και στην αποχαιρετιστήρια ομιλία του προς τον αμερικανικό λαό, κατά τις αρχές του 2017: *«Απορρίπτω τις διακρίσεις κατά των μουσουλμάνων Αμερικανών, οι οποίοι είναι τόσο πατριώτες όσο και εμείς»* (The American Presidency Project, 10/01/2017).

Μέρος IV: Σύγκριση ρητορικής George W. Bush και Barack Obama

Στις παραπάνω σελίδες, επιχειρήθηκε η παράθεση επιλεγμένων στοιχείων από ομιλίες των δύο προέδρων που εγκαινίασαν τον 21^ο αιώνα για τις ΗΠΑ ειδικότερα και τον κόσμο γενικότερα, με στόχο να έρθει στην επιφάνεια ο τρόπος προσέγγισης του Ισλάμ και από τις δύο πλευρές.

Παρότι, λοιπόν, η πολιτική τους αφετηρία διαφέρει, φαίνεται ότι ο τρόπος πλαισίωσης του Ισλάμ στον λόγο τους παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες. Όπως παρατηρούμε, βάσει των ομιλιών που προεκτέθηκαν, η πάγια θέση και των δύο προέδρων υποστηρίζει ότι οι ΗΠΑ δεν πολεμούν το Ισλάμ. Καθένας από τους δύο, εφευρίσκει τον δικό του τρόπο να επισημαίνει ποιος είναι ο εχθρός, όμως ο εχθρός δεν φαίνεται να είναι ποτέ το «αυθεντικό», «ειρηνικό» Ισλάμ. Αμφότεροι, υποστήριξαν κατά τη διάρκεια των θητειών τους ότι η τρομοκρατία δεν έχει καμία σχέση με το Ισλάμ, και ότι ο αμερικανικός λαός δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζει με καχυποψία τους Μουσουλμάνους. Προς επίρρωση τούτου, αναφέρουμε τη δήλωση που έκανε ο Obama μετά τις επιθέσεις του 2015 στο Παρίσι: *«Είχα πολλές διαφωνίες με τον George W. Bush ως προς την πολιτική, αλλά ήμουν πολύ περήφανος μετά την 11^η Σεπτεμβρίου όταν κατέστησε σαφές ότι δεν πρόκειται για πόλεμο εναντίον του Ισλάμ»* (The White House President Barack Obama, 16/11/2015).

Η ομοιότητα στην προσέγγιση του Ισλάμ από τους δύο προέδρους εντοπίζεται και στην έμφαση που δίνουν στη συμπερίληψη των Μουσουλμάνων στην αμερικανική κοινωνία. Ο Bush, για παράδειγμα, μετά τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, υποστηρίζει ότι οι γυναίκες θα πρέπει να νιώθουν άνετα να φορούν δημοσίως hijab, πράγμα στο οποίο αναφέρεται και ο Obama κατά την ομιλία του στο Κάιρο. (Holdenried & Adesnik, 2016). Παράλληλα, δεν λείπουν και από τους δύο οι αναφορές σε μια αποδεκτή μερίδα Μουσουλμάνων και σε μια μη αποδεκτή, καθώς στον Χριστιανισμό μέσα από στοιχεία όπως η Βίβλος, η αντιπαραβολή ενδοθρησκευτικών διαμαχών με τις αντίστοιχες του Ισλάμ, πάντα με διάθεση παραδειγματισμού.

Οι διαφορές μεταξύ των δύο προέδρων εντοπίζονται στον τρόπο που επιλέγουν για να προωθήσουν την κατά το μάλλον ή ήττον ίδια ιδέα. Παραδείγματος χάριν, ο πρόεδρος Bush επιλέγει τη χρήση της σύνταξης «ριζοσπαστικό Ισλάμ», ενώ ο πρόεδρος Obama

προτιμά να αναφέρεται σε « ισλαμικό εξτρεμισμό». Επιπροσθέτως, όταν γίνεται λόγος περί πραγματικού και μη Ισλάμ, ο Bush αναφέρεται σε κάποιον σφετερισμό/κατάχρηση του Ισλάμ (hijacking), ενώ ο Obama μιλά για διαστρέβλωση (perversion) (Holdenried & Adesnik, 2016). Έτσι, για τον Obama, οι τρομοκράτες αποτελούν άτομα που αλλοιώνουν την πίστη τους ενώ, για τον Bush, αποτελούν άτομα που την προδίδουν (“traitors to their own faith”) (The American Presidency Project, 20/09/2001).

Τέλος, χαρακτηριστική διαφορά είναι ο τρόπος με τον οποίο οι δύο πρόεδροι επιλέγουν να αποδώσουν ευθύνες στον μουσουλμανικό κόσμο. Ο πρόεδρος Bush στρέφεται με μεγαλύτερη ευθύτητα κατά της ομάδας που θεωρεί υπεύθυνη για την τρομοκρατία («ριζοσπαστικοί ισλαμιστές»), ενώ ο Obama αποδίδει ευθύνες για την αντιμετώπιση της τελευταίας, κατ’ εξοχήν, στην κατ’ εκείνον αποδεκτή ομάδα Μουσουλμάνων, με το επιχείρημα ότι εκείνοι βρίσκονται υπό ακόμη μεγαλύτερη απειλή, προτρέποντάς τους να απομονώσουν εκείνους που την υποκινούν.

Μέρος V: Συμπέρασμα

Ο 21^{ος} αιώνας ξεκινά με τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου να επισφραγίζουν τη διάθεση νέο-οριενταλισμού στον δημόσιο λόγο, επίκεντρο της οποίας ήταν η αλληλεπίδραση των ΗΠΑ με τους Μουσουλμάνους εν γένει, είτε αυτοί εντοπίζονταν σε χώρες της Μέσης Ανατολής, είτε σε αμερικανικό έδαφος.

Καθότι όπως αναφέρθηκε στο Μέρος IV οι δύο πρόεδροι επεδίωκαν κατά τη διάρκεια των θητειών τους να παρουσιάζουν στο κοινό τη θετική τους στάση προς το Ισλάμ, με διάθεση υπεράσπισης αυτού κάθε φορά που θεωρούσαν ότι πρόκειται να στοχοποιηθεί η θρησκεία στο σύνολό της, τα στοιχεία του νέο-οριενταλισμού δεν ήταν πάντοτε εμφανή. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν ήταν και υπαρκτά.

Απότοκο της ρητορικής που ακολουθήθηκε και από τους δύο προέδρους, ανεξάρτητα από τις μεταξύ τους υφολογικές διαφορές, ήταν η άνοδος της Ισλαμοφοβίας. Στο δημόσιο λόγο δεν υπάρχει απόλυτη συμφωνία ως προς τη χρήση του όρου, με την έννοια ότι από αρκετούς θεωρείται ως «Δούρειος Ίππος» των εξτρεμιστών, προκειμένου να διεξαγάγουν μια εκ των έσω επίθεση στα ιδανικά της Δύσης (Kerboua, 2016, σ. 23). Όμως εν προκειμένω, ο όρος χρησιμοποιείται με την έννοια του «*παράλογου φόβου ενάντια της μουσουλμανικής πίστης*» (Kerboua, 2016, σ. 23). Η Ισλαμοφοβία εκδηλώνεται μέσω της «*απλής ανησυχίας, του φόβου, της απόρριψης, της περιφρόνησης και του μίσους απέναντι στο Ισλάμ και τους Μουσουλμάνους*» (Kerboua, 2016, σ. 23). Φυσικά, οι γενικεύσεις, οι παρανοήσεις και η καλλιέργεια στερεοτύπων με άξονα το Ισλάμ από τους πολιτικούς ηγέτες μιας χώρας προς τον λαό της συντελεί στην άνοδο του αντιμουσουλμανικού αισθήματος (Altundal Erkmen, 2022, σ. 432).

Προς επίρρωση τούτου, αναφέρουμε ότι στην έκθεση του Council on American-Islamic Relations για το 2021, διαπιστώνεται ότι το 2015 κατεγράφησαν τα περισσότερα περιστατικά βανδαλισμών, καταστροφών και επιθέσεων αντιμουσουλμανικού χαρακτήρα, ενώ από το 2012 ως το 2018 σημειώθηκαν 763 διαφορετικά περιστατικά με βάση το μίσος έναντι των Μουσουλμάνων (CAIR, 2021, σ. 28).

Όπως αναδείχθηκε στην παρούσα εργασία, τα δόγματα που κατέγραψε το 1978 ο Εντουάρντ Σαϊντ ήταν καίρια και κατά τα πρώτα δεκαέξι χρόνια του 21^{ου} αιώνα, ενώ αυτό που κατά κύριο λόγο αλλάζει είναι οι προτιμήσεις των δύο προέδρων ως προς το

ύφος και τη διατύπωση. Και ενώ οι προθέσεις των δύο προέδρων φιλοδοξούν να παρουσιάζονται θετικές στο κοινό, τα λογικά άλματα, οι αντιφάσεις και η αίσθηση της δυτικής ανωτερότητας που χαρακτηρίζουν τις ομιλίες τους, μαρτυρά μια προχειρότητα -είτε επιτηδευμένη είτε ανεπιτήδευτη- στην προσέγγιση ενός τόσο σύνθετου φαινομένου, όπως το Ισλάμ, με αποτέλεσμα πολλά από τα ερωτήματα που απασχολούν το κοινό (π.χ.: Γιατί ορισμένοι Μουσουλμάνοι επιλέγουν την τρομοκρατία;) να μην θίγονται λόγω εθελουφλίας (η τρομοκρατία ουδεμία σχέση έχει με το Ισλάμ). Αυτή η λογική, εντούτοις, και ενόψει απουσίας κάποιας τεκμηριωμένης εξήγησης, συντελεί στη δαιμονοποίηση του Ισλάμ εν συνόλω, μέσα από την οπτική της Δύσης (Holdenried & Adesnik, 2016).

Μέσα ακριβώς από την οπτική της Δύσης, και εν προκειμένω των ΗΠΑ, κατά τις θητείες των Bush και Obama, οι Μουσουλμάνοι παρουσιάστηκαν με τους εξής τρόπους: δύο ειδών (δηλ. είτε *καλό* είτε *κακό*), ανίκανοι να ενεργήσουν βάσει λογικής, βίαιοι -εκτός και αν αποδείκνυαν στις ΗΠΑ το αντίθετο-, πιστοί μιας θρησκείας που σπέρνει την τρομοκρατία εν αντιθέσει με τη δημοκρατική Δύση (Kumar, 2010, σ. 4). Τα παραπάνω, φυσικά, αποτελούν κατασκευές των πολιτικών ηγετών προκειμένου να δικαιολογούν τον τρόπο επιδίωξης των ηγεμονικών συμφερόντων τους στη Μέση Ανατολή (Altwaiji, 2014, σ. 320).

Στην περίπτωση κατά την οποία οι τ. πρόεδροι των ΗΠΑ ενημέρωναν τεκμηριωμένα το αμερικανικό κοινό σε σχέση με το Ισλάμ, αλλά και σε σχέση με τα πραγματικά μεγέθη των εκάστοτε απειλών που έσπευδαν να αντιμετωπίσουν, παραδείγματος χάριν σε Ιράκ και Αφγανιστάν και δεν αντιμετώπιζαν τους Μουσουλμάνους αποστερώντας τους την ανθρώπινη ιδιότητα (Espinoso, 2018, σ. 6), ενδέχεται τα παραπάνω ισλαμοφοβικά περιστατικά να ήταν πολύ λιγότερα.

Παρότι, λοιπόν, η κυβέρνηση Bush εγκαινίασε τον νέο-οριενταλισμό του 21^{ου} αιώνα, και ενώ ο Obama στην αρχή της θητείας του δημιούργησε πολλές προσδοκίες για την αλλαγή στάσης των ΗΠΑ απέναντι στο Ισλάμ και την Ανατολή, οι ενέργειές του δεν επιβεβαιώνουν τις αρχικές του προθέσεις (Kumar, 2010, σ. 19). Παρότι, κατά την αρχή της θητείας του ο Obama θέλησε να διαφοροποιηθεί σε σχέση με το «War on Terror» αφήγημα του προκατόχου του, λειτούργησε ουσιαστικά ως συνεχιστής της πολιτικής του Bush στη Μέση Ανατολή, συμβάλλοντας και αυτός στην άνοδο της Ισλαμοφοβίας

έναντι των Μουσουλμάνων τόσο εκτός όσο και εντός αμερικανικού εδάφους (Kumar, 2010, σ. 19).

Όπως δείχνει και το έργο του Σαϊντ, ο οριενταλισμός ανά τους αιώνες υπέστη τροποποιήσεις ως προς τον τρόπο έκφρασής του. Το ίδιο ισχύει και για την αυγή του 21^{ου} αιώνα, με τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου να λειτουργούν καθοριστικά για την αναδιαμόρφωση της εικόνας μιας θρησκείας και στοιχείων πολιτισμού που δεν βρέθηκαν στο στόχαστρο για πρώτη φορά. Το καινοφανές έγκειται στον τρόπο που αυτό γίνεται σε αντίθεση με τα τέλη του προηγούμενου αιώνα. Ως εκ τούτου, παρατηρούμε τον τρόπο προσέγγισης να αλλάζει, αλλά την αίσθηση της δυτικής ανωτερότητας, την αποτύπωση της ανατολικής πραγματικότητας μέσα από ερμηνείες της Δύσης, την πεποίθηση της Δύσης ότι ο μουσουλμανικός κόσμος έχει ανάγκη τη βοήθειά της για να αυτοπροσδιοριστεί, καθώς και την επιθυμία για έλεγχο της Ανατολής που αποπνέει φόβο, να περνούν χωρίς ουσιαστική αλλοίωση από εποχή σε εποχή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

- Abdelkader, E. (2016, 7 Νοεμβρίου). [The Origins, Evolution, and Impact of the term “Radical Islam” • International • Penn Carey Law \(upenn.edu\)](#) University of Pennsylvania Carey Law School. (τελευταία πρόσβαση: 14/01/2023).
- Abrahamian, E. (2003). [The US Media, Huntington and September 11](#). *Third World Quarterly*, 24(3), 529–544 (τελευταία πρόσβαση: 28/01/2023).
- Altundal Erkmen, H. (2022) [“The New “Other” the Endorsement of Islamophobia in American Political Discourse”](#). *Dini Arařtırmalar* 25/63, 423-446 (τελευταία πρόσβαση: 28/01/2023).
- Altwaiji, M. (2014). [Neo-Orientalism and the Neo-Imperialism Thesis: Post-9/11 US and Arab World Relationship](#). *Arab Studies Quarterly*, 36(4), 313–323 (τελευταία πρόσβαση: 29/01/2023).
- Abrahms, M. (2006) [Al Qaeda's Scorecard: A Progress Report on Al Qaeda's Objectives, Studies in Conflict & Terrorism](#), 29:5, 509-529 (τελευταία πρόσβαση: 28/01/2023).
- Brown, S. N., ["Backwards Christian Soldiers: The Role of the Religious Right on the Militarization of U.S. Foreign Policy in the Post-9/11 Era"](#) (2012). *PPPA Paper Prize*. 4 (τελευταία πρόσβαση: 28/01/2023).
- CAIR (2021). [“Islamophobia in the Mainstream.”](#) (τελευταία πρόσβαση: 29/01/2023).
- Candiard, A. (2018). Κατανοώντας το Ισλάμ. Ή μάλλον γιατί δεν το καταλαβαίνουμε καθόλου. (Κ. Λαμπρινού, μτφ). ΠΟΛΙΣ
- Chirindo, K. & Neville-Shepard, R (2015) [Obama's “New Beginning”: Us Foreign Policy and Comic Exceptionalism](#), *Argumentation and Advocacy*, 51:4, 215-230 (τελευταία πρόσβαση: 29/01/2023).
- Espinoza, M. (2018). [State terrorism: orientalism and the drone programme](#), *Critical Studies on Terrorism* (τελευταία πρόσβαση: 29/01/2023).
- Gerges, F.A. (Δεκέμβριος 2009). *Disarray in American policy? Policy brief*. Institute for Social Policy and Understanding (ISPU) (ό.π. σε Mullin, C., 2011, σ. 270).
- Hamady, S. (1960). *Temperment and Character of the Arabs*. Twayne Publishers, σ. 100. (ό.π.: Said, E., 1996, 373).
- Hamid, S. (2017). [Obama’s Good Intentions in the Middle East Meant Nothing](#). *Foreign Policy* (τελευταία πρόσβαση: 29/01/2023).
- Holdenried, J., & Adesnik, D. (2016). *FPI Analysis: Bush, Obama, and Islam*. Foreign Policy Initiative. <http://www.jstor.org/stable/resrep07128> (τελευταία πρόσβαση: 14/01/2023).
- Kellner, D. (2004). [9/11, spectacles of terror, and media manipulation](#), *Critical Discourse Studies*, 1:1, 41-64 (τελευταία πρόσβαση: 29/01/2023).

- Kerboua, S. (2016). [From Orientalism to neo-Orientalism: Early and contemporary constructions of Islam and the Muslim world | Intellectual Discourse \(ium.edu.my\)](#). 24(1). (τελευταία πρόσβαση: 28/01/2023)
- Lewis, B (1963). *The Emergence of Modern Turkey*. Oxford. σ. 267.
- Lewis, B. (1964). *The Middle East and the West*. Bloomington: Indiana University Press, σ. 140 (ό.π.: Said, E., 1996, 387).
- Makdisi, U. (2014). *After Said: The Limits and Possibilities of a Critical Scholarship of U.S.-Arab Relations*. *Diplomatic History*, 38(3), 657–684.
<https://www.jstor.org/stable/26376585> (τελευταία πρόσβαση: 14/01/2023)
- Mamdani, M. (2004). *Good Muslim, Bad Muslim: America, the Cold War, and the Roots of Terror*. Pantheon Books (ό.π. Altundal Erkmen, H., 2022, 437).
- Meleagrou-Hitchens, A. (2018). [SALAFISM in AMERICA](#). Program on Extremism. The George Washington University (τελευταία πρόσβαση: 29/01/2023).
- Merskin, D. (2004) [The Construction of Arabs as Enemies: Post-September 11 Discourse of George W. Bush](#), *Mass Communication and Society*, 7:2, 157-175 (τελευταία πρόσβαση: 28/01/2023).
- Mubarak, A. (2014). [Neo-Orientalism and the Neo-Imperialism Thesis: Post-9/11 US and Arab World Relationship on JSTOR](#). *Arab Studies Quarterly*, 36(4), 313–323 (τελευταία πρόσβαση: 28/01/2023).
- Mullin, C. (2011) [The US discourse on political Islam: is Obama's a truly post-‘war on terror’ administration?](#), *Critical Studies on Terrorism*, 4:2, 263-281 (τελευταία πρόσβαση: 28/01/2023).
- Obaid, A., & Fahad, A. K. (2012). [Obama’s speech in Cairo “new beginning”: A critical discourse analysis study](#). *Majallit Adab ZiQar*, 1-20 (τελευταία πρόσβαση: 29/01/2023).
- Ojala, M. (2011) MEDIATING GLOBAL IMAGINARY, *Journalism Studies*, 12:5, 673-688 (τελευταία πρόσβαση: 29/01/2023).
- Ray, S. (2015). [A Crusade Gone Wrong: George W. Bush and the War on Terror in Asia](#). *International Studies*, 52(1–4), 12–26 (τελευταία πρόσβαση: 29/01/2023).
- Said, E. (1996). *Οριενταλισμός*. (Φ. Τερζάκης, μτφ.), ΝΕΦΕΛΗ.
- Stepanova, E. (2014). [Terrorism and Antiterrorism](#). Στο *The Handbook of Global Security Policy* (επιμ. M. Kaldor και I. Rangelov) (τελευταία πρόσβαση: 28/01/2023).
- Stewart, D. J. (2005). [The Greater Middle East and Reform in the Bush Administration's Ideological Imagination](#), *Geographical Review*, 95:3, 400-424 (τελευταία πρόσβαση: 29/01/2023).

The American Presidency Project. (2001, 11 Σεπτεμβρίου) [Address to the Nation on the Terrorist Attacks | The American Presidency Project \(ucsb.edu\)](#) (τελευταία πρόσβαση: 14/01/2023).

The American Presidency Project. (2001, 20 Ιανουαρίου). [Inaugural Address | The American Presidency Project \(ucsb.edu\)](#) (τελευταία πρόσβαση: 14/01/2023)

The American Presidency Project. (2001, 20 Σεπτεμβρίου) [Address Before a Joint Session of the Congress on the United States Response to the Terrorist Attacks of September 11 | The American Presidency Project \(ucsb.edu\)](#) (τελευταία πρόσβαση: 14/01/2023).

The American Presidency Project. (2001, 29 Ιανουαρίου). [Remarks on Signing Executive Orders With Respect to Faith-Based and Community Initiatives | The American Presidency Project \(ucsb.edu\)](#) (τελευταία πρόσβαση: 14/01/2023).

The American Presidency Project. (2002, 12 Σεπτεμβρίου) [Address to the United Nations General Assembly in New York City | The American Presidency Project \(ucsb.edu\)](#) (τελευταία πρόσβαση: 14/01/2023).

The American Presidency Project. (2002, 24 Ιουνίου) [Remarks on the Middle East | The American Presidency Project \(ucsb.edu\)](#) (τελευταία πρόσβαση: 14/01/2023).

The American Presidency Project. (2003, 10 Απριλίου) [Videotaped Remarks to the Iraqi People | The American Presidency Project \(ucsb.edu\)](#) (τελευταία πρόσβαση: 14/01/2023).

The American Presidency Project. (2004, 4 Νοεμβρίου). [The President's News Conference | The American Presidency Project \(ucsb.edu\)](#) (τελευταία πρόσβαση: 14/01/2023).

The American Presidency Project. (2006, 31 Ιανουαρίου) [Address Before a Joint Session of the Congress on the State of the Union | The American Presidency Project \(ucsb.edu\)](#) (τελευταία πρόσβαση: 14/01/2023).

The American Presidency Project. (2007, 10 Ιανουαρίου). [Address to the Nation on Military Operations in Iraq | The American Presidency Project \(ucsb.edu\)](#) (τελευταία πρόσβαση: 14/01/2023).

The American Presidency Project. (2009, 1 Δεκεμβρίου). [Remarks at the United States Military Academy at West Point, New York | The American Presidency Project \(ucsb.edu\)](#) (τελευταία πρόσβαση: 14/01/2023).

The American Presidency Project. (2009, 20 Ιανουαρίου). [Inaugural Address | The American Presidency Project \(ucsb.edu\)](#) (τελευταία πρόσβαση: 14/01/2023).

The American Presidency Project. (2009, 4 Ιουνίου). [Remarks in Cairo | The American Presidency Project \(ucsb.edu\)](#) (τελευταία πρόσβαση: 14/01/2023).

The American Presidency Project. (2010, 7 Ιανουαρίου). [Remarks on Improving Homeland Security | The American Presidency Project \(ucsb.edu\)](#). (τελευταία πρόσβαση: 14/01/2023).

The American Presidency Project. (2011, 1 Μαΐου). [Remarks on the Death of Al Qaida Terrorist Organization Leader Usama bin Laden | The American Presidency Project \(ucsb.edu\)](#) (τελευταία πρόσβαση: 14/01/2023).

The American Presidency Project. (2011, 25 Ιανουαρίου). [Address Before a Joint Session of the Congress on the State of the Union | The American Presidency Project \(ucsb.edu\)](#) (τελευταία πρόσβαση: 14/01/2023).

The American Presidency Project. (2012, 25 Σεπτεμβρίου). [Remarks to the United Nations General Assembly in New York City | The American Presidency Project \(ucsb.edu\)](#). (τελευταία πρόσβαση: 14/01/2023).

The American Presidency Project. (2013, 23 Μαΐου). [Remarks at National Defense University | The American Presidency Project \(ucsb.edu\)](#) (τελευταία πρόσβαση: 14/01/2023).

The American Presidency Project. (2015, 19 Φεβρουαρίου). [Remarks at the White House Summit on Countering Violent Extremism | The American Presidency Project \(ucsb.edu\)](#) (τελευταία πρόσβαση: 14/01/2023).

The American Presidency Project. (2015, 6 Δεκεμβρίου). [Address to the Nation on United States Counterterrorism Strategy | The American Presidency Project \(ucsb.edu\)](#) (τελευταία πρόσβαση: 14/01/2023).

The American Presidency Project. (2017, 10 Ιανουαρίου). [Farewell Address to the Nation From Chicago, Illinois | The American Presidency Project \(ucsb.edu\)](#) (τελευταία πρόσβαση: 14/01/2023).

The White House President Barack Obama (2015, 16 Νοεμβρίου). [Press Conference by President Obama -- Antalya, Turkey | whitehouse.gov \(archives.gov\)](#) (τελευταία πρόσβαση: 14/01/2023).

Times, T. N. Y. (2015, December 2). *What Investigators Know About the San Bernardino Shooting*. The New York Times. <https://www.nytimes.com/interactive/2015/12/02/us/california-mass-shooting-san-bernardino.html> (τελευταία πρόσβαση: 14/01/2023).

Von Grunebaum, G. (1964). *Modern Islam: The Search for Cultural Identity*. Vintage Books, σ. 55, 261. (ό.π.: Said, E., 1996, 357-358).